

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Topraklarındaki Romen Esirler

Yasemin TÜRKKAN TUNALI

Araş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

E-mail: yturkkan@hacettepe.edu.tr

Geliş Tarihi: 13.04.2017 Kabul Tarihi: 17.05.2017

ÖZ

TÜRKKAN TUNALI, Yasemin, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Topraklarındaki Romen Esirler, CTAD, Yıl 13, Sayı 25 (Bahar 2017), s. 80-116.

I. Dünya Savaşı sırasında savaş esirlerinin durumu hakkında son zamanlarda epeyce çalışmaya rastlanmaktadır. Yabancı akademik çalışmalar çoğunlukla Kızılhaç ile İtilaf Devletleri'nin elçilik raporlarına ve esir askerlerin anılarına dayanmaktadır. Türk tarih yazıcılığında ise konu; daha çok Osmanlı Devleti'nin verdiği esirler çerçevesinde ele alınmış; Türkiye ve Anadolu'da esir bulunan İtilaf Devletleri asker ve sivilleri ile ilgili akademik çalışmalar, daha çok İngiliz esirleri üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin Romanya Cephesi'nde esir aldığı ve yine Türkiye'deki üsere garnizonlarında tutulmak üzere Anadolu'ya gönderilen Romen asıllı esirler hakkında herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Romanya'nın 1916 yılı Ağustos ayında I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti'ndeki Romen hak ve çıkarlarının korunması görevini, Kasım ayı içerisinde tarafsız bir devlet olarak İspanya üstlenmiş; İstanbul Temsilciliği, Osmanlı topraklarındaki Romen tebaanın konsolosluk ve Babıâli'yle ilgili işlemlerini bizzat takip etmiştir. 1916-1917 yıllarına ait İspanya Temsilcilik raporları, Osmanlı topraklarında bulunan ve savaş nedeniyle sürgün edilen Romen sivillerin yanı sıra, Romanya Cephesi'nden Anadolu'ya getirilen Romen esirler hakkında bilgilere yer vermektedir. Bu raporlarda ayrıca Temsilciliğin Romen tebaa ve

esirleri için Osmanlı Hariciye Nezareti nezdindeki girişimleri; Romanya Hükümeti'yle yazışmaları; esirlerin tutuldukları Samatya Üsera Garnizonu'nu ziyareti ve buradaki yaşam koşulları, Romen esirlere yapılan yardımlar, esirlerin iadeleri ve hatta Osmanlı askerinin içinde bulunduğu fiziki koşullar hakkında aydınlatıcı bilgi ve gözlemlere rastlanmaktadır. Çalışmamız, bu raporların incelenerek, Osmanlı Devleti'nin 1915 Üsera Talimatnamesi'yle belirlediği savaş esirleri politikasını; Romen tebaasına ve esirlerine yaklaşımını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmaya başta İspanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi'nden edinilen diplomatik raporlar olmak üzere, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Türk Kızılayı Arşivi'nden temin edilen belgeler ve konuyla ilgili hazırlanmış akademik çalışmalar kaynaklık etmektedir. Anılan belgelerin karşılaştırılmasıyla I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı topraklarındaki esaret koşullarının tarafsız bir devlet gözüyle nasıl değerlendirildiği ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Romanya, Romen savaş esiri, Samatya Üsera Garnizonu, sürgün, esir mübadelesi.

ABSTRACT

TÜRKKAN TUNALI, Yasemin, **Romanian Prisoners of War in the Ottoman Territories During the First World War**, CTAD, Volume 13, Issue 23 (Spring 2017), pp. 80-116.

The issue of prisoners of the World War I has lately been a popular study among the scholars of history. Foreign academic studies are mostly based on the reports of the Entente States' embassies and their national committees of the Red Cross as well as on the memorials of Entente prisoners. On the other hand, the Turkish historiography mainly studies the Ottoman prisoners of war while the academic studies about Entente States' POWs interned in Turkey, principally focus on the British prisoners. However, in particular, there is not any study about the Ottoman State's Romanian prisoners who were captured in the Romanian Front and were transferred to Anatolia to be held in the camps in Turkey. As soon as Romania's entering the World War I in August 1916, Spain -as a neutral state of the war- undertook the task of protecting Romanian rights and interests in the Ottoman State in November. Thus, the Legation of Spain in Istanbul conducted all official proceedings of Romanian subjects in the Ottoman territory, regarding the Ottoman Government. Spanish diplomatic reports of 1916-1917 hereby, shed light on Romanian military and civilian prisoners brought in Turkey. The reports also provide information about the agenda, such as the Legation's interference on behalf of Romanians before the Ottoman Ministry of Foreign Affairs; the correspondence with the Romanian Government; the visit of the Samatya Prisoners' Camp, living conditions of the prisoners, humanitarian aid, the exchange of sick and wounded prisoners and even the conditions of the Ottoman army. This paper aims to examine these reports and study the Ottoman State's policy that was officially established by the Regulation Regarding the Prisoners (1915) towards the POWs in general and its approach to the Romanian prisoners in particular. The paper is based on the primarily the diplomatic reports of the Spanish Ministry of Foreign Affairs, the documents of the Ottoman Period of the State Archives of the Prime Ministry and of the Turkish Red Crescent Archive, as well as the academic studies on the subject. Within the scope of the documents mentioned above, it is aimed to show how the

captivity conditions in WW1 in Turkey were evaluated by a neutral state's perspective.

Keywords: World War I, Romania, Romanian prisoner of war, Samatya Prisoners' Camp, exile, prisoner exchange.

Giriş

I. Dünya Savaşı, katılan devlet sayısının çokluğu ve buna bağlı olarak da çatışma sahasının genişliği gibi nedenlerle 4 yıllık bir süre içinde insanlık tarihi için önemli etkiler doğurmuştur. Askeri, siyasi, ekonomik ve sosyal etkileri, tarafsız devletlere de sirayet etmiş; savaş hali onlara da yeni sorumluluklar yüklemiştir. İtilaf ve İttifak Bloklarının karşılıklı hak ve çıkarlarının temsilini üstlenen bu devletler; muhasım topraklarda kalan siviller gibi, cephelerde ele geçirilen esir askerlerin de himayecisi olmuşlardır. Özellikle esirlerin tutukluluk koşulları, hasta ve yaralı olanların tedavileri ve benzeri konular; birbirine esir vermiş düşman devletler arasında -ikilemli bir şekilde- işbirliğini gerekli kılmış; çoğu zaman bu işbirliği ve karşılıklılık tarafsız devletler tarafından sağlanmıştır.

Elbette savaşın insanileştirilmesi ve esirlerinin statüleri, I. Dünya Savaşı öncesinde de dünya siyaset ve diplomasisinin gündemine gelmiştir.¹ 1864 yılında imzalanan ve 1906 yılında revize edilen Cenevre Sözleşmesi, çatışma sırasında hasta ve yaralı olarak ele geçirilen düşman askerlerinin durumlarını düzenleyen kuralları getirmiştir.² Bu sözleşmelerin yanı sıra, 1899 ve 1907 Lahey Sözleşmeleri; kara ve deniz savaşında uygulanacak kuralları, tarafsız ülkelerin hak ve ödevleri, bazı silahların kullanımının yasaklanması gibi konularda getirdiği bağlayıcı kurallarla, Uluslararası Savaş Hukuku'nun temellerini atmıştır.³ Bütün bu sözleşmelerin, devletlerin silahlı çatışmanın uluslararası siyasetin bir aracı olduğu ve savaştan kaçınmanın mümkün olmayacağı şeklindeki bakışlarından beslendiği söylenebilir. Dolayısıyla I. Dünya Savaşı

¹ Avrupa'da 1850 öncesi savaş hukukunun gelişimi için bkz. Ahmet Tetik-Mehmet Şükrü Güzel, *Kızılbaş ve Kızılbaş Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Suçlar (1911-1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s. 20-27.

² Uluslararası Kızılbaş Komitesi'nin kuruluşunun da temellerini hazırlayan sözleşme metinleri için bkz. "Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field, Geneva, 22 August 1864", <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=477CEA122D7B7B3DC12563CD002D6603&action=openDocument>; "Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, Geneva, 6 July 1906", <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=C64C3E521F5CC28FC12563CD002D6737&action=openDocument>, Uluslararası Kızılbaş Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sitesi, (Erişim Tarihi: 01.04.2017). 1906 Cenevre Sözleşmesi'nin Türkçe metni için bkz. Tetik- Güzel, *age*, s. 529-538.

³ *The Hague Conventions and Declarations of 1899 and 1907, Accompanied by Tables of Signatures, Ratifications and Adhesions of the Various Powers, and Texts of Reservations*, Ed. James Brown Scott, New York Oxford University Press American Branch, New York, 1915.

öncesine rastgelen bu adımların ancak; savaşın yıkımının olabildiğince sınırlandırılmasına, çatışmalarda sivil ve askerler için insani değerlerin gözetilmesine yönelik çalışmalar olduğu yorumu yapılabilir.

Osmanlı Devleti, oluşum içindeki uluslararası savaş hukukuna ilk olarak 1864 tarihli Cenevre Sözleşmesi'yle dahil olmuştur. Sözleşmenin 1868 tarihli ek protokollerini de imzalamasına karşın, protokoller, katılımcı devletler tarafından onaylanmadığı için yürürlüğe girmemiştir. 11 Haziran-5 Temmuz 1906 tarihlerinde müzakere edilen 1906 Cenevre Sözleşmesi'ni ise 24 Ağustos 1907 tarihinde, *“ordu sıbbiye hizmetlilerinin ayırıcı sembolü olan kıızıl başa ilaveten, kıızıl ayın da kullanılmasının kabulü”* serhiyle imzalamıştır.⁴ 1899 tarihli Lahey Sözleşmesi'ni hem imzalayan hem de onaylayan Osmanlı Devleti, 1907 Lahey Sözleşmesi'nin tüm anlaşma ve protokollerini imzalamasına karşın, sözleşmeyi onaylamamıştır.⁵

I. Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti'nin Esir Politikası

Osmanlı Devleti'nin Kasım 1914'ten itibaren İttifak Bloğu içinde savaşa girmesiyle birlikte, kendi toprakları içinde yaşayan İtilaf Devletleri tebaası; savaş esiri meselesinin ilk yönünü oluşturmuştur. Bu milletlerden birçok kişi; genellikle bir güvenlik tedbiri olarak, “savaş esiri” statüsünde tutuklanarak sürgün edilmiş, gönderildikleri yerlerde de zorunlu ikametgâha tabi tutulmuştur. Sürgün uygulamasında ön plana çıkan gerekçeler; Osmanlı Devleti ve müttefiklerine karşı ajanlık faaliyeti ya da şüphesi ile İtilaf Devletleri topraklarındaki Osmanlı tebaasından sivillerin esir alınmalarına misilleme olarak belirlemektedir. Ayrıca, kamu düzenini bozan hareket ve adi suçlardan ötürü tutuklanan İtilaf tebaasından siviller de sürgün edilmiştir. Sivil savaş esirlerinin tutuklanma ve sürgün işlemleri başta Dâhiliye Nezareti'ne bağlı Polis Müdüriyet-i Umumiyesi'nce yürütülmüş, 27 Aralık 1917 tarihinden itibaren düşman devletler tebaasının bütün işleriyle Harbiye Nezareti Üsera Muamelat Şubesi'nin ilgilenmesi kararı alınmıştır.⁶ Sürgün yerleri olarak gözetim altında

⁴<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Notification.xsp?action=openDocument&documentId=C0D610852126A325C12563FD005602FC>, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sayfası, (Erişim Tarihi: 01.04.2017).

⁵ *The Hague Conventions...*, s. 238-239. Osmanlı Devleti'nin 1899 yılında imzaladığı sözleşmeyi, ancak 12 Haziran 1907 tarihinde ve imzacı devletler arasında en geç olarak onayladığı görülmektedir. *The Hague Conventions...*, s. 82. Bu gecikmenin sebepleri bilinmemekle birlikte, onayın, 15 Haziran günü toplanacak olan II. Lahey Konferansı'nda yer almanın ön şartı olduğu da düşünülmemelidir. Zira konferansın ilk günü, ilk kez temsil edilen devletler de 1899 Lahey Sözleşmesi'ne dahil edilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin 1899 Sözleşmesi'ni ikinci konferans öncesinde onaylamış olması, kendisinin “sonradan dahil olan” yerine “katılımcı” devlet statüsünde yer almasını sağlamıştır.

⁶ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye, Siyasi Kısım*, Dosya No: 2228, Gömlek No: 29, 27.12.1917.

tutulabilecekleri Anadolu'nun iç bölgeleri tercih edilirken; sivil esirlerin otel, konak ve evlerde ikamet etmelerine izin verilmiştir.⁷

Savaş esiri konusunun ikinci evresi ise, Osmanlı ordusunun çok farklı coğrafyalarda fiilen savaşmasıyla başlamıştır. Osmanlı ordusu; Kafkasya, Irak, Sina-Filistin-Suriye (1914-1918), Çanakkale (1915-1916), Hicaz (1916-1919) ile müttefik kuvvetlerine destek amaçlı olarak kolordu gönderdiği Galicya, Romanya ve Makedonya (1916-1917) cephelerinde, İtilaf Devletleri ve kolonilerine mensup birçok milletten subay ve rütbesiz askeri esir almıştır.⁸

⁷ Osmanlı Devleti'nin aldığı sivil savaş esirleri hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. Ramazan Sonat, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devletinin Mubasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014.

⁸ Çapa, çalışmasında 1916 yılına kadar Osmanlı Devleti'nin aldığı esir sayısını Kızılay arşivlerine göre 26.000 olarak vermektedir. Mesut Çapa, "Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İtilaf Devletleri Esirleri", *Toplumsal Tarih*, Cilt 11, Sayı 66, 1999, s. 49. Mondros Mütarekesi arifesinde ise yalnız İngiliz, Rus ve Fransız esir sayısının 12.000 civarında olduğu görülmektedir. Selçuk Ural, "İtilaf ve Ermeni Esirlerin İadesi Meselesi", *Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, 2003, s. 153-154. Aynı şekilde Osmanlı ordusu da I. Dünya Savaşı'nda şehitlerin yanı sıra çok sayıda esir vermiştir. Ne var ki esir sayısının henüz savaş devam ederken de Osmanlı yetkililerince netleştirilemediği görülmektedir. Bu noktaya dikkat çeken Taşkıran eserinde, Genelkurmay ATASE ile Kızılay arşivlerinden edindiği belgeleri karşılaştırarak Mondros Mütarekesi'nin imzasına kadar hasta, firar, esir ve kayıp sayısının 1.560.000'e yaklaştığı; bunların 202.152 kadarının da esir olduğu sonucuna varmaktadır. Bkz. Cemalettin Taşkıran, *Ana Ben Ölmedim- I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2008, s. 57-64. Editörlüğünü Weiland ve Kern'in yaptığı ve yabancı akademik çalışmalarda sıkça atıf yapılan eserdeyse, İtilaf Devletleri'nin elindeki Osmanlı savaş esirleri sayısı 1800 subay, 93.600 er olmak üzere toplam 95.500 olarak verilmektedir. Kern'in yaptığı bu derlemenin hangi verilere dayandığı ya da hangi yılları kapsadığıysa tespit edilememiştir. Bkz. *In Feindesband, Die Gefangenschaft in Weltkrieg in Einzeldarstellungen*, Cilt 2, Ed. Hans Weiland, Leopold Kern, Viyana, 1931, İstatiksel Tablo Eki. İtilaf Devletleri'nin elinde bulunan Osmanlı esirleri konusunda birçok akademik çalışma ve vatana geri dönen esirlerin hatıra ve mektuplarını temel alan derleme-araştırma eserleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları için bkz. Taşkıran, *age*, Ahmet Altıntaş, *Belgelerle Millî Mücadele Döneminde Esirler*, Anekdöt Yayınları, Ankara, 2008; Cemil Kutlu, *I. Dünya Savaşında Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülme Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1997; Asiye Tülin Sonatılğan Uygur, *İşveç Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Malul Türk Savaş Esirlerinin İşveç Kızılbaşı Yardımıyla İşveç Üzerinden Mübadelesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2013; Mahmut Akkor, *I. Dünya Savaşı'nda Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2006; Erdal Çetin, *I. Dünya Savaşı'nda Mısır'daki Türk Esirleri*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2004; Nuri Köstüklü, "I. Dünya Savaşında Rusya'nın Ukrayna ve Diğer Bölgelerindeki Türk Savaş Esirlerine Dair Bazı Tespitler", *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri ve VII. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu*, 25-30 Haziran 2009, Ukrayna, Kiev; Selçuk Ural, "Mütareke Döneminde İngilizlerin Elindeki Türk Esirlerinin İadesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 37-38, Mayıs-Kasım 2006, s. 187-210; Mustafa Arıkan, "Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler", *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt 11, İstanbul, Enderun Kitapevi, 1991, s. 35-48; Ali Özuyar, "Burma'daki Sivil Türk Esirleri", *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt 10, Sayı 1, 2008, s. 279-287; Betül Aslan, "Birinci Dünya

Öte yandan yine çok sayıda düşman askeri, müttefik devletlerce esir alınıp interné edilmek (tutulmak) üzere Anadolu'ya sevk olunmuştur. Osmanlı Devleti, ilk savaş esirleriyle birlikte barınma, beslenme, yaşam koşulları vb. konularda izleyeceği kuralları, bir başka deyişle savaş esiri politikasını, hazırladığı “Üsera (Esirler) Hakkındaki Talimatname” ile yayınlamayı gerekli görmüştür.⁹ İlk olarak 19 Kasım 1914 (6 Teşrinisani 1330) tarihinde yayınlanan talimatnamede, zaman içinde Babıali Hukuk Müşavirliği tarafından kimi değişiklikler yapılmış;¹⁰ son hali Mayıs 1915 tarihinde Harbiye Nezareti tarafından ilgili makamlara iletilmiştir.¹¹

“Serk ve İdare”, “Müsâadat-ı Umumiye (Genel İzınler)”, “Muhassasat ve İaşe (Maaş/Tayın ve Beslenme)”, “Üsera Komisyonları” ile “Mevadd-ı İnşibatiye (Asayiş Kuralları)” başlıklı 4 bölüm ve toplamda 28 maddeden oluşan talimatnameyle savaş esirlerinin haklarının devlet garantisi altına alındığı görülmektedir.¹² 3. maddesi adeta, ‘esir koşullarında da olsa onurlu bir yaşam hakkını’ vurgulamaktadır: “Savaş esirlerine, her türlü kötü davranıştan uzak ve insaniyetin her türlü gerekliliğine uygun muamele gösterilir. Esirlerin her türlü emniyetinden ve korunmasından ve her türlü koşula karşı hukuk ve haysiyetinin temininden, bulundukları garnizon komutanıyla, garnizonun bağlı bulunduğu kolordu kumandanlığı sorumludur.” Öne çıkan diğer maddeler; her ayın sonunda esir subaylara, Osmanlı ordusunun aynı rütbedeki subaylarına verilen kadar maaş ödeneceği; iskânlarının, haysiyet ve şereflerine uygun otel veya konakların kiralanarak yapılacağı; esir subayların kendilerini geçindirememeleri ve talep etmeleri halinde bunun devlet tarafından yükleneceği ve asla zorla çalıştırılmayacağı şeklindedir. Rütbesiz esir askerlerin, üsera garnizonlarında kışla ve toplu olarak yaşamaya uygun binalarda ikamet ettirilecekleri; kendilerine maaş verilmeyip bir Osmanlı askerine sağlanan tayının

Savaşı Esnasında Nargin Adası'nda Türk Esirler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiye Enstitüsü Dergisi*, Cilt 17, Sayı 42, 2010, s. 283-305; Mustafa Kurtkan Kaçıra, “Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerce Hindistan'a Gönderilen Türk Esirleri”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt 15, Sayı 29, 2016, s. 25-36; Merve Üner, “Birinci Dünya Savaşı'nda Sibirya'daki Türk Esareti”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt 3, Sayı 10, Aralık 2016, s. 93-107.

⁹ BOA, HR.SYS. Dosya No: 2216, Gömlek No:7, 13.11.1914. Talimatname, ilk olarak “İzmit Tersanesi'nde bulunan Rus bahriye yapılacak muamele” olarak adlandırılması, Osmanlı Devleti'nin savaşın daha ilk günlerinde aldığı ilk esirlerle birlikte talimatname çalışmasına gittiğini göstermektedir.

¹⁰ BOA, Dâbîliye, Umur-ı Mahallîye ve Vilayat Müdürlüğü, Dosya No: 123, Gömlek No: 68, Hicri 12.07.1333.

¹¹ Mücahit Özçelik, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Esirler*, TTK, Ankara, 2013, s. 26. Özçelik eserinde, Harbiye Nezareti'nin bildiri tarihini 26 Nisan 1331 olarak vermektedir. Yazarın bu tarihle ilgili olarak atfı yaptığı “BOA. DH. MB.HPS. 154/13” künyeli belge, Hicri 12.07.1333 tarihlidir. Bu tarih Rumi olarak 13 Mayıs, Miladi olarak da 26 Mayıs'a denk gelmektedir. Nisan-Mayıs ayı farkının, belgenin kurumlar arasındaki gönderiş ve alışı tarihinden kaynaklandığı düşünülebilir.

¹² Talimatname metni için bkz. Alaattin Uca, “1915 Yılında Yayımlanan Bir Üsera Talimatnamesi ve Düşündürdükleri”, *Atatürk Dergisi*, Cilt 3, Sayı 3, Ocak 2003, s. 170-175.

sağlanacağı; barınma, beslenme, giyim ve tedavilerinin Osmanlı Devleti tarafından karşılanacağı belirtilmektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti, rütbesiz esir askerleri yeterliliklerine göre, savaşla ilgisi olmayan ve fiziki kuvvetlerini aşmayan işlerde amele ve işçi olarak çalıştırma hakkını saklı tutmuştur. Yine de bu işlerde çalışanlara belli bir miktar yevmiye verilmesi; yiyeceğini din ve mezhebinin gereğine uygun olarak seçme ve yemeğini kendi pişirme serbestisi; talep halinde masrafı yevmiyesinden karşılanmak üzere, garnizon dışından yiyecek sağlanması; asayiş izin verdikçe din ve mezhebinin gereği olan ibadethaneye gidebilmesi; belirli günlerde muhafızlar eşliğinde gezintiye çıkabilmesi gibi haklar tanınmıştır. Bunlara ek olarak, esirlere gönderilen ya da onların gönderdikleri mektup, havale ve paketler posta ücretinden ve gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Talimatname, savaş esirlerinin sevk, barınma, beslenme, tedavi vb. işlemlerinin takibi ve idaresi için her garnizonda bir üsera komisyonu kurulmasını,¹³ garnizonlarda askeri kuralların uygulanacağı, vukuatlarına göre ceza verilecek esirlere, asker sıfatlarına uygun olarak ceza verilmesini de öngörmektedir.

İlk bakışta talimatnamenin esirlerin onurunu koruyan bir tutumla kaleme alındığı dikkat çekmektedir. Esirlerin “*düşman askeri*” ya da “*düşman devlet tebaası*” yerine, “*üsera*”, “*silah endazlar (silah bırakanlar)*” ve “*üsera efradı (esir fertler)*” şeklinde tanımlanmaları nedeniyle, onların hasımlıklarından ziyade, asker ve birey kimliklerinin ön planda tutulduğu yorumu yapılabilir. Öte yandan esirler arasında rütbe farkı gözetildiği, subaylar için rütbesiz askerlere göre daha serbest esaret koşulları sağlandığı söylenebilir. Son olarak, tanınan hakların ve verilen garantilerin; Osmanlı Devleti’nin imzacısı olduğu, fakat onaylamadığı 1907 Lahey Sözleşmesi’ne uygun hazırlandığı görülmektedir.¹⁴ Bu nokta, Osmanlı Devleti’nin esirler konusunda uluslararası hukukun bağlayıcılığını ve bu hukuk kurallarının temelinde yatan insani değerleri paylaştığı şeklinde değerlendirilmelidir.

Talimatname, esirlerin Harbiye Nezareti tarafından tayin edilen garnizonlarda barındırılacaklarını karara bağlamıştır. Bu doğrultuda I. Dünya Savaşı boyunca oluşturulan üsera garnizonlarının bulundukları yerler şu şekildedir: Adana (Bilemedik, Haçkırı, Kozan), Afyonkarahisar, Aksaray, Ankara (Şereflikoçhisar, Ayaş), Bağdat, Balıkesir, Bursa, Çankırı, Çorum, Denizli, Diyarbakır (Dicle), Erzincan, Eskişehir, Giresun, Halep, Isparta, İstanbul (Samatya, Büyükaada, Tuzla, Yedikule), İzmit, Kastamonu, Kayseri (Talas, Develi) Kırşehir, Konya, Kudüs, Kütahya (Tavşanlı, Gediz) Manisa, Mardin (Nusaybin), Merzifon, Musul, Niğde (Bor), Resuleyn, Sivas (Zara),

¹³ Osmanlı üsera garnizonlarının bağlı olduğu teşkilat hakkında kapsamlı bir çalışma için bkz. Hafize Key, *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Topraklarındaki Esir Kampları*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2010.

¹⁴ *BOA, Dabilye, Siyasi Kısım* Dosya No: 123, Gömlek No: 30, Hicri 11.05.1333.

Tarsus, Yozgat (Boğazlıyan).¹⁵ İlk etapta yalnızca 6 adet olan üsera garnizonlarına,¹⁶ savaş esiri statüsüyle Anadolu'da bulunan düşman askerlerinin sayısı arttıkça, yenilerinin eklendiği; kimi vilayetlerin sancak ve kazalarına kadar en küçük birimlerinde de garnizonlar kurulduğu anlaşılmaktadır. Ağustos 1915 yılı itibarıyla bunlara amele ve işçi garnizonları da eklenmeye başlanmış; rütbesiz askerler, çiftliklerde¹⁷ ya da Bağdat demiryolu hattının eksik kalan kısımlarının tamamlanması ve Adana-Pozantı arası Toros-Amanos tünel ve köprülerinin yapımında çalıştırılmıştır.¹⁸

Osmanlı Topraklarındaki Romen Tebaanın Temsili

Romanya Krallığı 26 Ağustos 1916 günü Avusturya-Macaristan sınırındaki Transilvanya'ya yaptığı harekâtla birlikte, iki yıllık tarafsızlığını bırakarak İtilaf Devletleri tarafında savaşa dâhil olmuştur.¹⁹ Bu harekâtla açılan Romanya cephesinde de İttifak Bloğu'nun tüm devletleriyle birden silahlı çatışmaya girmiştir. Alman Orgeneral Falkenhayn'ın komuta ettiği müttefik kuvvetlerine, Osmanlı ordusundan 15. ve 25. Tümenlerden oluşturulan 6. Kolordu katılmış; kolordu, cepheye sevk edildiği 1 Ekim 1916 tarihinden, cephenin müttefik kuvvetlerinin zaferiyle kapandığı Haziran 1918'e kadar burada bulunmuştur. Romanya Cephesi'ndeki çatışmalar sırasında 6. Kolordu; 412 şehit, 1620 yaralı ve yaklaşık 600 esir vermiştir.²⁰

¹⁵ BOA, *Dâbîliye, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti*, 5. Şube, Dosya No: 34, Gömlek No: 30, Hicri 23.05.1335; Özçelik, *age*, s. 49; Çapa, *age*, s. 54'teki tablodan; Nebahat Oran Arslan, *I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2003, s. 66-68; Fevza Kurnaz Şahin, "İngiliz Arşiv Belgelerine Göre I. Dünya Savaşı Yıllarında Afyonkarahisar Üsera Garnizonu'ndaki İngiliz Esirler", *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 56, 2016, s.1257; Aydın Ayhan, "Birinci Dünya Savaşında Anadolu'da Esir Garnizonları", http://www.geliboluyuanlamak.com/335_1-dunya-savasinda-turkiye-disinda-ve-anadolu-da-esir-kamplari-balikesir-esir-kampi-aydin-ayhan.html, (Erişim Tarihi: 03. 04. 2017) .

¹⁶ Nebahat Oran Arslan, *I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2003, s. 66.

¹⁷ Oran Arslan, *age*, s. 66'dan naklen; Tuncay Ögün, *Kafkas Cephesinin I. Dünya Savaşı'ndaki Lojistik Destegi*, Ankara, 1999, s. 90.

¹⁸ Darıca Çimento Fabrikası ve Haydarpaşa Çalışma Kampı amele ve işçi garnizonlarına örnek olarak verilebilir. Savaş esirlerinin tedavi edildiği Taşkılla Hastanesi, Haydarpaşa Askeri Hastanesi gibi askeri hastaneler de üsera garnizonu olarak tanımlanmıştır. Mahmut Akkor, *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya, 2013, s. 135. Akkor çalışmasında yalnızca İngiliz askerleri için Anadolu'da 38, Anadolu sınırları dışında 7 tane olmak üzere toplamda 45 üsera garnizonu kurulduğunu belirtmektedir. Akkor, *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki...*, s. X.

¹⁹Romanya'nın tarafsızlık süreci için bkz. Glenn E. Torrey, *Romania in the First World War, 1914-1919 An Annotated Bibliography*, Kansas, 1981, s.113-142.

²⁰ Taşkıran, *age*, s.46-47; Özçelik, *age*, s. 22-23.

Romanya'nın savaş ilanı ve İttifak Bloğu'na karşı fiili çatışmaya girişi; muhasım statüsüne düşen İstanbul'daki Romanya Temsilciliği'nin ülkeden ayrılmasına neden olurken, geride Romen tebaanın hak ve çıkarlarının gözetimi sorununu bırakmıştır.²¹ İspanya Krallığı'nın İstanbul'daki Tam Yetkili Fevkalade Elçisi Julian Maria del Arroyo'nun 13 Eylül 1916 tarihli raporu, daha önce ABD Büyükelçiliği tarafından geçici olarak sürdürülen Romanya hak ve çıkarlarını temsilini, Romanya Hükümeti'nin talebiyle üstlendiğini bildirmektedir.²² Buna göre daha önce Romanya Temsilciliği'nde görevli 1. Dragoman (çevirmen/hukuk müşaviri) Alphonse Lahaille ve Romen asıllı 2. Dragoman E. Papacosta, İspanya Temsilciliği 1. Sekreteri Sr. Mitjana'nın sadece Romanya işlerini görmek üzere kançılaryaya çevrilen Pera'daki evinde ve onun emrinde çalışmaya başlamıştır. 30 Eylül günü itibarıyla 200'den fazla Romen, ABD Temsilciliği tarafından verilen sertifikalarını, İspanya sertifikasıyla değiştirmek üzere İspanya Temsilciliği'ne başvurmuştur.²³ Bu sayının yalnızca başkent İstanbul ve Marmara çevresindeki şehirlerde yaşayan Romen vatandaşlara ait olduğu, Anadolu'nun diğer şehirlerinde yaşayanları kapsamadığı anlaşılmaktadır.

Osmanlı topraklarında yaşayan Romen tebaanın temsili sorunu bu şekilde aşılmakla birlikte, mali sorunun gündeme geldiği görülmektedir. Romen vatandaşları daha ilk günden itibaren İspanya Temsilciliği'ne en çok maddi yardım talepleriyle başvurmuşlardır. Zira Romanya'nın savaşa dâhil oluşundan bu yana bu kişilerden bazıları işten çıkarılmışken, bazıları da savaş koşullarının Türkiye'de yarattığı fiyat artışları nedeniyle geçim sıkıntısı çekmektedir. Öte yandan Romanya Hükümeti, İstanbul'daki temsilciliğine Mayıs ayından beri bütçe göndermemekte; Romanya Elçisi Sr. Macio ve Maslahatgüzar Principe Rosetti-Rosanova ülkeden ayrıldıkları sırada, temsilcilik kasasında yalnızca 500

²¹ Bu tarih itibarıyla Osmanlı topraklarında büyükelçilik ve konsolosluk faaliyetlerini yürüten yalnızca tarafsız devletler İran, İspanya, ABD, İsveç, Hollanda ve Danimarka temsilcilikleri kalmıştır.

²² *Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación (AMAE), I Guerra Mundial (IGM)*, Legajo: 3080, No:375, 13 Eylül 1916. I. Dünya Savaşı sırasında İspanya, savaşan devletlerin hak ve çıkarlarını temsil görevini üstlenerek Alman çıkarlarının Portekiz ve Romanya'da, Fransız çıkarlarının Almanya, Osmanlı, İran ve Belçika'da; Rus çıkarlarının Almanya, Avusturya-Macaristan ve Belçika'da; Avusturya-Macar çıkarlarının İtalya ve Portekiz'de; İngiltere'nin Avusturya-Macaristan'da Osmanlı Devleti'nin de Rusya, İngiltere, Fransa ve Romanya'da vb. temsilciliği ile diplomatik ağın ortasına konuşlanmıştır. Yasemin Türkkan Tunalı, *İspanyol Diplomatiği Kaynaklarına Göre I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele'de Türkiye*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2016, s. 49.

²³ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, No: 406, 30 Eylül 1916; *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, No 434, 24 Ekim 1916. İspanya Dışişleri Bakanlığı, sertifikalar hazırlanırken, İspanyol tabiiyet sertifikası olarak algılanmaması için azami dikkat edilmesini emretmiştir. ABD Büyükelçiliği ve İspanya Temsilciliği tarafından Romen tebaaya verilen, temsil sertifikası örnekleri için bkz. Ek 1-2.

Türk lirası bulunmaktadır.²⁴ Konuyla ilgili olarak Sr. Macio'nun hükümetiyle yaptığı yazışmalar, ülkeden ayrılmak zorunda kalınca kesilmiştir. Bükreş'e ulaştığı zaman konuyu Dışişleri Bakanlığı'yla görüşeceğine inanılmaktadır, fakat bu süre zarfında elde bulunan meblağın, yardım için başvuran Romen vatandaşlarına yetmeyeceği açıktır. Bu nedenle İspanya Temsilciliği, Madrid'te bulunan Romanya Temsilciliği ile iletişime geçilmesini; temsil işlerinin masrafları, geride kalan temsilcilik memur ve çalışanlarının maaşları²⁵ ve de yardım için başvuran Romen vatandaşlara verilmek üzere aylık 7000 frank (304 Türk lirası) bütçe gönderilmesini istemektedir.²⁶ Zaten kasada bulunan 500 Türk lirası, Kasım 1916 itibariyle; Sr. Papacosta'ya gönderilen 50 Türk lirası ise 1917 yılı Ocak itibariyle; Romen memurlarının maaşları, posta ve telgraf masrafları, İstanbul'daki Romanya Temsilciliği'ne ait otelin elektrik ve su faturaları vb. giderler için harcanmıştır.²⁷

1916 yılının Ekim ayında ilk kez gündeme gelen bütçe talebinin, 1917 yılı boyunca telgraf ve raporlarla defalarca yinelendiği; özellikle asker savaş esirlerinin Osmanlı topraklarına sevk edilişleriyle birlikte yoğunlaştığı görülmektedir. Bu süre zarfında İstanbul gibi, İzmir'deki Romen vatandaşların da para yardımına muhtaç oldukları görülmektedir.²⁸ Fakat 1917 yılı Şubat ayında Romen Hükümeti, İspanya'nın ısrarlı taleplerine, Osmanlı topraklarında bulunan *"Romen tebaaya, yürürlükteki kanun ve yönetmeliklerin izin vermemesi nedeniyle yardım amacıyla para göndermesinin imkânsız olduğu"* cevabını vermiştir.²⁹ Hem bu gelişme hem de esir askerlere gönderildiği söylenen yardımın Mart ayında hala ulaşmamış olması, Elçi Arroyo tarafından *"Romanya Hükümeti tekrar tekrar yapılan girişimlere karşın, ne vatandaşlarına ne de askerlerine ilgi göstermekte; diğer*

²⁴ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 437, 26 Kasım 1916. Bu meblağa 2 Kasım 1916 tarihli rapordan ulaşılmaktadır. AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 443, 2 Kasım 1916.

²⁵ İspanya Temsilcisi Arroyo 13 Ekim tarihli telgrafında Romanya Hükümeti'nden, 120 lirası Romen memur maaşı olarak ödenmek üzere, aylık 300 Türk lirası bütçe talep etmiştir. AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 13 Ekim 1916. Dragomanlar Alphonse Lahaille ve E. Papacosta dışında İstanbul'da bulunan ve Romen Hükümeti'nden maaş alan Romen Temsilciliği'ne bağlı iki memur Cotula Adam ve Sr. Papahadji de bulunmaktadır. AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 482, 14 Kasım 1917. İspanya Temsilcisi Arroyo 13 Ekim tarihli telgrafında Romanya Hükümeti'nden, 120'ü Romen memur maaşı olmak üzere, aylık 300 Türk lirası bütçe talep etmiştir. AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 13 Ekim 1916.

²⁶ Söz konusu meblağ, Anadolu'da bulunan Romen tebaanın sayısı hakkında bir fikirleri yalnızca İstanbul ve Marmara kıyılarında yaşayan ve İstanbul Temsilciliği tarafından sertifika verilen Romen tebaanın üzerinden hesaplanmıştır. Adı geçen Romen dragomanlar ve Romanya Konsolosluk Mahkemesi Danışman Hâkimi tarafından hesaplanan bu bütçe talebi, İspanya Dışişleri bakanlığı tarafından Madrid Romanya Maslahatgüzarı'na ilk kez 11 Kasım 1916 günü iletilmiştir. AMAE, IGM, Legajo: 3080, Real Orden, 11 Kasım 1916.

²⁷ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 15 Ocak 1917.

²⁸ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 16 Şubat 1917; AMAE, IGM, Legajo: 3080, No:101, 6 Mart 1917.

²⁹ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No:112, 16 Mart 1917

temsilciliklerle karşılaştırıldığında, İspanya Temsilciliği'ni hak ve çıkarları korumak görevinde güç durumuna düşürmektedir” sözleriyle karşılanmıştır.³⁰

İspanyol temsilcilik raporlarının ortaya çıkardığı bu tablo için, Romanya'nın yalnızca savaş esiri olan subay ve askerlerine yardıma yönelik çaba gösterdiği söylenebilir. Bu durumda, Osmanlı topraklarındaki Romen sivillerin yüz yüze kaldığı güçlüklerin; savaşın yarattığı koşullardan kaynaklandığı, bununla birlikte Romen Hükümeti'nin kendi vatandaşlarına yardım eli uzatmadığı ya da uzatamadığı açıktır. Şu durumda I. Dünya Savaşı süresince Osmanlı topraklarındaki Romen halkın ve İspanya Temsilciliği'nin onların hak ve çıkarları temsiline karşılaştığı en büyük güçlük, ekonomik-mali sıkıntılar olarak belirmektedir.

Romen Sivil ve Asker Savaş Esirlerinin Temsili

Osmanlı Devleti'nin ilk Romen asker esirleri, ³¹ Rus esirlerle birlikte ve kabileler halinde Kasım 1916'da Bulgaristan üzerinden İstanbul'a gelmişlerdir.³² 1000 kadarının Romen olduğu tahmin edilen ve toplamda sayıları 3000'e ulaşan bu esirler, Osmanlı kuvvetlerinin Dobruca'da gerçekleştirdiği son çatışmalarda ele geçirilmişlerdir. İstanbul sokaklarından gruplar halinde geçirilen esirlerin, perişan vaziyetleri ve birçoğunun çıplak oldukları görülmüş; şehirde bunun nedeni olarak, Bulgaristan üzerinden geçişleri sırasında Bulgar yetkili ve askerleri tarafından kıyafetlerinin çıkartıldığı-soyunduruldukları söylentisi yayılmıştır. Esirlerin Büyüka'da ya da İzmit'e mi götürüleceği bilinmemekle birlikte, İspanyol Elçi Arroyo, Rus hak ve çıkarlarını temsil eden ABD Elçisi ile birlikte Hariciye Nazırı'na giderek bu esirlerin listesi ve onları henüz şehirde bulunurlarken ziyaret edebilmek için izin talebiyle sözlü nota vermiştir.³³

Osmanlı Hariciye Nezareti, 22 Kasım 1916 tarihli notasında bu talebe *“Rusya'daki Osmanlı haklarını temsil eden San Petersburg İspanya Elçisi'nin bu topraklardaki Osmanlı esirlerini ziyaret ettiği zaman, kendisinin de Rus esirleri ziyaret*

³⁰ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 92, 1 Mart 1917.

³¹ I. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı topraklarına sevk edilen Romen asker esirlerinin bir kısmı, Romanya Cephesi'nde ele geçirilenler olmakla birlikte, bunların hepsi doğrudan doğruya bu cephede görevli Osmanlı ordusu 6. Kolordu tarafından esir alınmamıştır. Savaş süresince Osmanlı Devleti'nin elindeki Romen esirlerin bir kısmı da Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan esir kamplarından Anadolu'ya sevk edilenlerden oluşmaktadır. Ayhan, *age*, aynı yer.

³² Romen askerlerini İstanbul'a gelişlerinde gösteren fotoğraflar için bkz. Ek 3. Tunca Örses'e kişisel koleksiyonunda yer alan bu fotoğrafları paylaşma inceliğini gösterdiği için teşekkürlerimi sunarım.

³³ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 443, 2 Kasım 1916. Raporda Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Rusya hükümetlerinin kendi çıkarlarını koruyan temsilciliklere bütçe gönderdiklerine dikkat çekilmekte; Romanya Hükümeti'nin vatandaş ve askerlerine nasıl bir yardım göndermeyi planladığının sorulması istenmektedir.

edebileceği” yönünde bir cevap vermiştir.³⁴ Elçi Arroyo, kendisinin Rus esirlerle ilgili bir talebi ve bağlantısı olmadığı halde verilen bu cevabı, Romen esirlerin listesini ya da onları ziyaret izni vermemek üzere Osmanlı Hükümeti’nin bir manevrası olarak yorumlamıştır. Konuya açıklık getirilmesi için görevlendirdiği bir temsilcilik memuruna, Hariciye yetkilileri; *“İspanya’nın Romanya Hükümeti’yle temasa geçmesi, Romanya Hükümeti’nin de müttefiki Rus Hükümeti’nden, Osmanlı savaş esirlerinin ziyaret edilebilmesi iznini çıkarması; bu ziyaret gerçekleştikten sonra Romen ve Rus esirlerinin ziyaret edilebileceği”* yönünde bir açıklama gelmiştir. Osmanlı Devleti’nin bu dolaylı talebinin, zorluk çıkarmaktan ziyade, savaş esirlerinin statülerinde İtilaf ve İttifak Bloğu arasında karşılıklı ilkesini gözetmesinden ve Rus topraklarında tutulan askerlerine ulaşmak amacından kaynaklandığı açıktır. Özellikle Osmanlı’nın Rusya’daki haklarını İspanya’nın temsil ettiği göz önünde bulundurulduğunda, bu cevap; İspanyol hükümetine yönelik *“İtilaf ve İttifak Bloğu devletleri arasında eşit muamele ve girişim talebi”* olarak da yorumlanabilir.

Ne var ki İspanyol diplomat bu görüşte olmadığı gibi, Hariciye Nezareti’nin *“Romen esir listesinin hazırlanmakta olduğu ve tamamlanınca iletileceği”* yönündeki cevabını da zaman kazanma çabası olarak algılamaktadır. Bununla birlikte, ABD Büyükelçisi’nin temsil ettiği milletlere mensup esirlere yaptığı yardımı sağlayacak bütçe kendisine ulaşmadığı için, bu konuda şimdilik ısrar etmemekte fayda görmektedir. Zira ABD Büyükelçisi, buradaki İngiliz ve Fransız esir askerlere dağıtılmak üzere İngiltere ve Fransa hükümetlerinin gönderdiği paralarla, İstanbul’daki toptancılardan çok ucuza ayakkabı, giyim ve gıda malzemesi temin edebilmektedir. Oysa kendisi, Romen Hükümeti’ne şu ana kadar Bern ve Viyana ağı üzerinden gönderdiği telgraflara dahi hiçbir yanıt alamamıştır.³⁵

Romen Hükümeti’nden beklenen para yardımıyla ilgili ilk gelişmeyi, Romanya’nın Yaş’ta bulunan İspanya Temsilciliği, 25 Ocak 1917 tarihli telgrafıyla haber vermektedir. Buna göre Hükümet; Almanya, Avusturya-Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan’da esir bulunan Romen askerlere ulaştırılmak üzere Cenevre’deki Kızılhaç’a 100.000 frank göndermiştir.³⁶ Bunun ne kadarının Anadolu’daki esirlere ayrıldığı belirtilmemekle birlikte, beklenen yardım Şubat ayı sonunda hala İstanbul’a ulaşmamıştır.³⁷

Elçi Arroyo, 1 Mart 1917 tarihli raporunda, 2 Kasım 1916 tarihli sözlü notasından bu yana Osmanlı Hükümeti’nin hala kendisine Romen esirlerinin listesini vermediğini, fakat kendi çabalarıyla Türkiye’nin çeşitli yerlerinde 3000 Romen esirin olduğunu öğrendiğini yazmaktadır.³⁸ Esir kamplarını ziyaret isteği

³⁴ Hariciye Nezareti’nin No: G1 89835, No: S1.193, 22 Kasım 1916 künyeli notasına, 28 Kasım 1916 tarih ve 475 numaralı İspanyol temsilcilik raporunun ekinde ulaşılmıştır.

³⁵ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 475, 28 Kasım 1916.

³⁶ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 25 Ocak 1917.

³⁷ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 22 Şubat 1917.

³⁸ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 22 Şubat 1917.

ise her defasında “*sistematik ve inatçı itirazlarla*” cevaplanmaktadır. Raporunda Romen esirlerin sefil halde oldukları, bunun tek nedeninin Romanya Hükümeti’nden hiçbir yardım almamaları olarak belirtilmesi dikkat çekmektedir. “*Zira Osmanlı Hükümeti, kendi askerleri için bile gereken organizasyona sahip olmadığından, düşman askerleriyle zorlukla ilgilenmektedir.*”³⁹

İspanyol elçi, Romen esirlerin bulunduğu garnizonların ziyareti için başvurularını aktardığı hemen her raporunda, reddedilme sebebiyle ilgili olarak bu görüşü yinelemektedir. Ona göre, Osmanlı Hükümeti’nin üsera garnizonlarına ziyaret izni vermeyi geciktirmesinin yegâne nedeni; yabancı temsilcilerin, “*esirlerin içinde bulundukları sefalet ve terk edilmişliğe*” şahit olmasını istememesidir. Bununla birlikte elçiye göre, esirlerin kötü yaşam koşulları, Osmanlı Hükümeti’nin düşman askerlerine yönelik kasıtlı bir tutumunun ya da ihmalinin sonucu değildir. Tam tersine Hükümet, kendi ordusunun bile en zaruri ihtiyaçlarını zor karşılamaktadır. Bu nedenle esir askerlere de, elinde bulunan imkânlar dâhilinde, ancak bu koşulları sağlayabilmektedir. Gerek savaş esirlerinin, gerekse Osmanlı askerinin içinde bulundukları durum; devlet yönetiminin her kademesinde görülen organizasyon yetersizliği ve düzensizliğinden kaynaklanmaktadır. Elçinin benzer düşüncelerini ısrarla yinelediği dönemde, henüz hiçbir üsera garnizonunu ziyaret etmediğine dikkat çekmekte fayda vardır. Raporlarında sıkça ABD Büyükelçisi’nin yaptığı ziyaret ve yardımlardan örnekler vermesi; üsera garnizonlarındaki yaşam koşullarıyla ilgili izlenimlerini, yine bu büyükelçiyle yaptığı görüşmelerle edindiğini düşündürmektedir. Bununla birlikte, elçinin Osmanlı askeri yetkililerinin esirlere yönelik hiçbir kötü muamelesinden söz etmediği de fark edilmektedir. Şu halde yabancı temsilciler nezdinde, Osmanlı Devleti’nin esirlere yönelik politikalarında eleştirilen tek nokta, -kendilerinin de kabul ettiği üzere- savaş yıllarının doğurduğu fakirlik ve kıtlık sebebiyle devlet kaynaklarının ve teşkilatının yetersizliği olarak belirlemektedir.

Osmanlı Devleti’nin, Eylül 1916’da “*Romanya ile savaşa girilmesi dolayısıyla, düşman devletlerin vatandaşlarına uygulanan hükümlerin Romenlere de aynen tatbiki*” yönündeki kararıyla birlikte,⁴⁰ 1917 Nisan ayına kadar Romen tebaadan bazı kişiler de savaş esiri olarak alınmıştır. İkamet yerleri İstanbul olan Romen sivil savaş esirlerinin bilgileri şu şekildedir:⁴¹

-Ioan Paramon: Savaştan önce Urla’dan sınır dışı edilecekken; şimdi İzmir’de haptir.

-Max Zifter: İstanbul’da tüccar, Ankara’ya sürgün edildi.

³⁹ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 92, 1 Mart 1917.

⁴⁰ BOA, HR.SYS., Dosya No: 2425, Gömlek No: 68, 12.09.1916.

⁴¹ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 131, 3 Nisan 1917.

-Georges Caiaoglou (Kayaoğlu?): Savaştan önce İstanbul'da tüccar, savaşın başlarında Adapazarı'ndayken bu şehirde tutuklandı.

-Petré Caiaoglou (Kayaoğlu?): Georges Caiaoglou'nun kardeşi, Adapazarı'nda tutukludur.

-Nathan Gottesmann: Ticaret için gittiği Bursa'da haksız yere tutukludur.

-Eleonora Teodoresoo: İstanbul'dan Bursa'ya sürgün edildi.

Sivil esir listesine ek olarak; Dobruca asıllı Müslüman Romenler Köstenceli Yusuf İbrahim, Pazarcıklı Yahya oğlu Abdülselim ve Pazarcıklı Servet Fikri de Osmanlı ordusunda silâh altına alınmışlardır. Romanya Temsilciliği'nin kavas (kapıcı/güvenlik) olarak görev yapan Karadağ asıllı Andréa Loumbarda ise Konya'ya sürülmüştür. İspanyol elçi, bu kişilerle ilgili olarak ABD Büyükelçiliği ile beraber Osmanlı yetkililerine defalarca müracaat etmesine karşın, bu kişilerin salıverilmediğini; tüm sivil esirlerin *"tutuklanmalarına kadar Türk otoriteleri tarafından peşine düşüldüğü ve rahatsız edildiklerini"* yazmaktadır.

Bursa ve İzmir İspanya konsolosluklarından gelen ek bilgilerle; İzmir'de Ioan Paramon⁴² dışında başka sürgün Romen olmadığı; Bursa'da ise daha önceki listede belirtilen Eleonora Teodoresoo'nun yanı sıra; Sabina Nicolau, Alexandrina Nicolau ve Antoinette Conesco'nun bulunduğu görülmektedir.⁴³ Bursa'ya sürülen ve burada zorunlu ikamete tabi olan Romen sivil savaş esirlerinin tümünün kadın olması dikkat çekmektedir. Ayrıca, Romen vatandaşı olmasına karşın, Osmanlı ordusunda askere alınmış Müslüman kişilerin *"tutuklu"* olarak nitelendirilmesi; haklarında asker kaçağı işlemi yapıldığını göstermektedir. İspanyol temsilcilik raporlarında bu kişilerin *"zorla"* ve *"haksız yere"* tutuklandıkları ve sürgün yerlerinde sefalet içinde yaşadıkları belirtilmektedir. Oysa Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bu kişilere ilişkin kayıtlar; tutuklanma gerekçelerinde, propaganda ve casusluk şüphesinin etken olduğunu göstermektedir. Örneğin Dâhiliye Nezareti'nin, kavas Andréa Loumbarda'nın serbest bırakılması için verilen notalarla ilgili olarak Hariciye Nezareti'ne ilettiği yazışmada; yapılan tahkikatla söz konusu kişinin Karadağ'da birçok Müslümanın katili bir eşkıya olduğunun tespit edildiği; Romanya Temsilciliği'ndeki görevine Ulah propagandacısı olduğu için alındığını belirtilmektedir. Dâhiliye Nezareti, I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın bir askeri başarısını *"20 sandık birayla Rumlara büyük bir kutlama ziyafeti çekerek"* kutlayan bu kişinin, serbest bırakılmasını uygun görmemektedir.⁴⁴ Benzer bir şekilde, İspanya Temsilciliği, sahibi Alman vatandaşı olan bir mağazada çalışan Max Zifter'in tutuklanmasına, ailesiyle görüştürülmemesine ve gönderilen eşyanın

⁴² İspanya Temsilciliği'nin bu kişinin serbest bırakılması için yaptığı talepler için bkz. BOA, HR.SYS., Dosya No: 2147, Gömlek No: 16, 09.12.1916; BOA, HR.SYS., Dosya No: 2148, Gömlek No: 9, 08.02.1917.

⁴³ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 183, 29 Nisan 1917.

⁴⁴ BOA, HR.SYS., Dosya No: 2148, Gömlek No: 18, 07.03.1917.

kendisine verilmemesine itiraz edip serbest bırakılmasını talep etmiştir. Başkumandanlık Vekâleti ise kendisine iletilen bu talebi, “*hükümetçe durumu şüpheli görüldüğünden*” bu kişinin Anadolu’ya sürgün edilmesine karar verildiği şeklinde cevaplamıştır.⁴⁵ İspanya Temsilciliği’nin tutuklunun çalıştığı mağazanın Osmanlı’nın müttefik devlet vatandaşına ait olduğunu belirtmesinin; tutuklunun herhangi bir casusluk faaliyeti içinde olamayacağına yapılan bir gönderme olduğu anlaşılmaktadır.

Osmanlı topraklarındaki Romen esirleri gündemi bu tarihten itibaren subay ve asker savaş esirleri üzerinde yoğunlaşmıştır. İspanya Temsilciliği, bu esirlerinin sayısı ve onları bir çevirmen eşliğinde ziyaret isteklerine henüz cevap alamadığı bu dönemde; üsera garnizonlarındaki yaşam koşulları, subay ve er esirlere verilen maaşlar hakkında bilgi istemiştir. Başkumandanlık Vekâleti bu notaya cevaben, esir subayların Osmanlı ordusundaki aynı rütbeli subaylarla eşit maaş alacaklarını bildirmiştir. Öte yandan Osmanlı Hükümeti -bu konuda malumat sahibi olduğu andan itibaren- Romen esir subaylara Romanya’daki esir Osmanlı subaylarına verilen maaşla aynı miktarı verme hakkını saklı tutmaktadır. Rütbesiz Romen askerler ise Osmanlı askeri yetkililer tarafından, tıpkı Osmanlı askerleri gibi, doyurulmakta, muhafaza edilmekte ve giydirilmektedirler.⁴⁶

Osmanlı Hükümeti’nin, üsera garnizonlarında tutulan Romen askerleriyle ilgili olarak ilk bilgilendirmesi Hariciye Nezareti’nin 18 Nisan 1917 tarihli notasında yer almaktadır.⁴⁷ Başkumandanlık Vekâleti’nin ilettiğine göre, Türkiye’de 495’i Müslüman, 109’u gayrimüslim olmak üzere toplamda 574 Romen (asker) savaş esiri bulunmaktadır. Bunların 310’u ziyaret edilemeyecek bir bölgededir. 240’ı tarım işlerinde çalışmak üzere, Konya ve Hüdavendigar arasında bulunan çiftliklere yerleştirilmişlerdir. Geri kalan 24 esir ise, yeni yerlerine sevk edilmek üzere, şimdilik Samatya’da bulunmaktadır. Başkumandanlık Vekili, İspanya Temsilciliği memurları, Samatya’daki ve -sözü geçen ziyarete kapalı olan bölgeler dışında- tarla ve çiftliklerde çalışan Romen esirleri ziyaret edebileceklerdir. Yine de bu çiftlikler arasındaki mesafelerin uzun olması nedeniyle, ziyaretlerin zor ve meşakkatli olacağı düşünülmektedir.

Başkumandanlık Vekâleti tarafından verilen Romen esirlerin sayılarının, İspanya Temsilciliği - Osmanlı Hariciye Nezareti - Madrid Romanya Maslahatgüzarlığı - Romanya Hükümeti arasında yeni bir nota ve protesto

⁴⁵ BOA, HR. SYS., Dosya No: 2147, Gömlek No: 5, 18.10.1916.

⁴⁶ Hariciye Nezareti’nin No: 96141/93, 24 Nisan 1917 künyeli notasına, 29 Nisan 1917 tarih ve 182 numaralı İspanyol temsilcilik raporunun ekinde ulaşılmıştır.

⁴⁷ Hariciye Nezareti’nin No: G1 89835, No: S1.193, 18 Nisan 1917 künyeli notasına, 2 Mayıs 1917 tarih ve 188 numaralı İspanyol temsilcilik raporunun ekinde ulaşılmıştır.

trafiğine sebep olduğu ve 1917 Ekim ayına kadar da sürdüğü görülmektedir.⁴⁸ Zira İspanya Temsilciliği'ne Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne gönderilmek üzere Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından verilen listelerdeki manzara çok farklı gözükmetedir.⁴⁹ 23 Nisan 1917 tarihine kadar ulaştırılan bu listelere göre, Osmanlı topraklarında 893 Romen subay ve asker savaş esiri bulunmaktadır. Dahası Cemiyet, bu sayının kesin olmadığını, göndereceği yeni listelerle artacağını belirtmiştir. Son olarak 5 Mart 1917'deki mektubunda da yalnızca Kütahya-Tavşanlı Üsera Garnizonu'nda 1900'den fazla Romen esirin bulunduğunu, listelerini müteakiben göndereceğini bildirmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin verdiği bu bilgiler ışığında, İspanya Temsilciliği, Osmanlı topraklarında 3000 kadar Romen savaş esir subay ve rütbesiz askerin olduğu sonucuna varmıştır.⁵⁰ Hariciye Nezareti'nin dikkatini bu duruma çeken temsilcilik notalarında Başkomutanlık Vekâleti ve Cemiyet'in verdiği sayılar arasındaki uçurumun nedeni sorulmuş; aradaki farkın askerler arasında çok yaygın olan tifo, tifüs vb. hastalıklar nedeniyle yaşanan ölümlerden mi kaynaklandığı, eğer öyleyse bu askerler için düzenlenen ölüm belgelerinin gönderilmesi talep edilmiştir.⁵¹ Hariciye Nezareti, bu doğrultuda, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında üsera garnizonlarında bulunan Romen esir listelerinin hazırlanması ve Romanya Hükümeti'ne iletilmesi üzerinde çalışmıştır.⁵²

Osmanlı topraklarındaki Romen esir sayısı hakkında o gün yaşanan belirsizlik, bugün de sürmektedir. Zira Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti tarafından hazırlanıp Uluslararası Kızılhaç Komitesi'ne gönderilen Romen esirlere ait listelere, Kızılay Arşivi'nde ulaşılamamıştır. Bir listenin hazırlanması içinse, Kızılay Arşivi'nde bulunan ve sayısı 390.000'e ulaşan esir bilgi kartlarının elenmesi gerekmektedir. Benzer bir şekilde Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin resmi internet sayfasından I. Dünya Savaşı esir bilgilerine isim bazında erişilmekte; fakat millet ya da esir tutuldukları yer bazında bir liste

⁴⁸ Madrid Romanya Maslahatgüzarı'nın son olarak 24 ve 29 Ağustos 1917 tarihlerinde verdiği notalar, Osmanlı Hükümeti'ne 20 -24 Eylül ve 20 Ekim tarihlerinde ulaştırılmıştır. Bu notalar dâhil olmak üzere bu zamana kadar verilen protestoların konusu; Hariciye Nezareti ve Hilal-i Ahmer'in verdiği sayıların tutmaması ve Haziran ayı sonrasında, yol ve demiryolu yapımında çalıştırılan esirlerin kaldığı üsera garnizonlarının ziyaretine izin verilmemesidir. *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Madrid Romanya Maslahatgüzarlığı'ndan Nota, 24 Ağustos 1917; *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Madrid Romanya Maslahatgüzarlığı'ndan Nota, 29 Ağustos 1917; *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal, 20 Eylül 1917; *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal, 24 Eylül 1917; *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal, 20 Ekim 1917.

⁴⁹ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, No: 112, 16 Mart 1917.

⁵⁰ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 106, 23 Nisan 1917.

⁵¹ *AMAE, IGM*, aynı yer.

⁵² *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2224, Gömlek No:57, 25.04.1917; *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2230 Gömlek No:34, 21.05.1918; *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2224, Gömlek No: 76, 26.05.1917; *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2225, Gömlek No: 9, 06.06.1917; *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2225, Gömlek No: 29, 25.06.1917; *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2225, Gömlek No: 63, 25.07.1917.

oluşturulamamaktadır.⁵³ Öte yandan Mesut Çapa, Kızılay Arşivi'ne dayanan çalışmasında, 1916 yılı itibarıyla Romen esir sayısını 2002 olarak vermektedir.⁵⁴ Leopold Kern'in hazırladığı tabloda da 3'ü subay olmak üzere 2042 Romen esirin bulunduğu bildirilmektedir.⁵⁵ Hem dönemin yazışmaları hem de bu bilgiler ışığında subay ve asker savaş esiri sayısının 2000 civarında olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁶

Samatya Üsera Garnizonu

Başkomutanlık Vekâleti'nin İspanya Temsilciliği'nin ancak Samatya ve belirli bölgelerde üsera garnizonlarını ziyaret edebileceğini belirtmesi, Romanya Hükümeti'nin Osmanlı Hariciye Nezareti'ni "*Lahey Sözleşmesi uyarınca tarafsız devlet temsilcileri ve sağlık örgütlerine ziyaret sınırlandırılması getirilemeyeceği*" yönünde protestolarına neden olmuştur.⁵⁷ Buna karşın Başkomutanlık Vekâleti, Anadolu'nun içlerinde yer alan bölgelerdeki garnizonların güvenlik nedeniyle ziyarete kapalı olduğunu yineleyerek, bu talebi kesin bir dille reddetmiştir.⁵⁸ Diğer taraftan Elçi Arroyo başkente yakın olan Samatya Üsera Garnizonu'nu ziyaret için girişimlerini arttırmış,⁵⁹ İspanya Temsilciliği 1. Sekreteri Sr. Rafael

⁵³ <https://grandeguerre.icrc.org/en/File/Search/#!/0/0/0/0//>, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sitesi, (Erişim Tarihi: 10. 04. 2017).

⁵⁴ Çapa, *age*, s. 54. Bu tabloda Afyonkarahisar'da 1, Bursa'da 1, Tavşanlı'da 1999 ve Haydarpaşa Hastanesi'nde 1 Romen asker esir görülmektedir.

⁵⁵ *In Feindeshand...*, aynı yer.

⁵⁶ Savaş sırasında yaşanan bilgi karmaşasına bir diğer örnek de Uluslararası Kızılhaç Komitesi tarafından Mart 1917 tarihinde hazırlanan rapor gösterilebilir. Komite delegeleri Alfred Boissier ve Dr. Adolphe Vischer tarafından hazırlanan raporda Ekim 1916-Ocak 1917 tarihleri arasında İstanbul, Afyonkarahisar, Bursa, Kütahya, Konya, Kırşehir, Yedikule, İzmit, Haydarpaşa Askeri Hastanesi ve Harbiye Askeri Hastanesi'deki üsera garnizonlarına yapılan ziyaretler aktarılmaktadır. Garnizonların lokasyonu, fiziki koşulları, esirlerin beslenme, giyim, bakım vb. koşullarının en ince ayrıntısına kadar yer aldığı raporda; her garnizondaki İngiliz, Hint, Fransız, Rus, Avustralyalı ve Yeni Zelandalı esir sayıları verilirken hiçbir Romen esirden söz edilmemesi dikkat çekmektedir. Oysa bu tarihler arasında Anadolu'da Romanya Cephesi'nden esir alınmış birçok esir bulunmaktadır. Tüm milletlerin Kızılhaçları ile Osmanlı Hilal-i Ahmeri'nden bilgi toplanmasına ve delegelerinin esir kamplarını bizzat ziyaret etmelerine karşın Cenevre merkezli Uluslararası Kızılhaç Komitesi'nin de bu konuda yetersiz kalabildiği söylenebilir. Bkz. *Documents publiés à l'occasion de la Guerre Européenne 1914-1917, Rapport de MM. Alfred Boissier et Dr. Adolphe Vischer sur leur inspection des camps de prisonniers en Turquie, Octobre 1916 à Janvier 1917*, Douzième Série, Cenevre, Mart 1917. Bununla birlikte Osmanlı Hariciye Nezareti'nin İspanya Temsilciliği'ne 18 Nisan 1917 tarihinde verdiği 574 sayısının hatalı olduğu da açıktır. Zira İspanya Temsilciliği'nin 19 Haziran 1917 tarihinde gerçekleştirdikleri ziyarette yalnızca Samatya'da 686 Romen asker esirinin olduğu görülecektir. Dahası, sadece Haziran 1918'de, 1632 Romen esir askerin memleketlerine gönderildiği göz önüne bulundurulduğunda, Anadolu'daki diğer garnizonlarla birlikte bu sayının 2000 civarında olması daha olası görülmektedir. *BOA, HR.SYS.*, Dosya No: 2230, Gömlek No: 53, 04.06.1918.

⁵⁷ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 119, 1 Mayıs 1917; dipnot 47.

⁵⁸ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, No: 255, 7 Haziran 1917.

⁵⁹ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 177, 6 Haziran 1917.

Mitjana, beraberinde Romanya Temsilciliği eski çevirmeni Sr. E. Papacosta ile 19 Haziran 1917 tarihinde Romen savaş esirlerini ziyaret etmiştir. Elçi Arroyo'nun Sr. Mitjana'dan edindiği bilgilerle hazırladığı rapor gibi, esirlerle anadilinde görüşen Sr. Papacosta'nın onların esaret koşulları hakkında edindiği izlenimleri, doğrudan doğruya Romanya Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Ion I. C. Brătianu'ya hitaben kaleme aldığı rapor; Osmanlı Devleti'nin esir politikasına ışık tutmaktadır.⁶⁰

Ziyaretçileri Samatya Üsera Garnizon Komutanı İhsan ve yardımcısı Tahsin Beyler karşılamışlardır. Yaklaşık 10 dakika süren sohbetlerinde İhsan Bey ilk olarak, Osmanlı ile savaşan devletlerin hepsinin askerlerine para, hediye tütün, çay, kahve, konserve ve hatta çikolata gönderdiğini; Romen esirlerle şimdiye kadar hiç kimsenin ilgilenmediği ve şu ana kadar hiçbir yardım almadıklarını ifade etmiştir. Kışı çıplak geçiren Romen esirlere yardım edilmesi için üstlerine başvuran, hatta kimi zaman kendi cebinden onların her birine sigara alan İhsan Bey, *“Romen Hükümetin, askerlerinin yok olmasını umursamadığını düşünmüş ve şaşırmıştır.”* Raporda komutanın sözleri şöyle alıntılanmaktadır:

“Askerlerinizin (bizden) şikâyet edecek bir şeyleri yoktur. Onlara bizim askerlerimiz gibi davranıyoruz, hatta sıkça bizim askerimizle aynı kaptan yemek yemektedirler. Sabahları 700-800 gr. (günlük) ekmek, öğlen çorba ve sebze, akşamları ezilmiş buğday çorbası ya da sebze... Haftada iki kere meyve, kuru üzüm, kuru incir... Konuştuğunuzda, esirliklerini bizim elimizde geçirmekten memnun olduklarını göreceksiniz. Neredeyse her gün temiz hava almaları için şehirde gruplar halinde yürüyüşe çıkarıyoruz. Şu ana kadar yardım alamamaları üzgücü. Sizden her birine tam bir takım elbise, atlet, bot, çamaşır ve çorap göndermenizi rica edeceğim. Romen askerlerin hepsi çok disiplinli; şu ana kadar ne başkaldırı ne de disiplinsizlik olayı yaşandı. Bazıları müzisyen olduğundan, 2-3 keman temin ettim; hayatlarını daha boş hale getirmeye çalışıyorum.”⁶¹

Samatya'daki savaş esirleri, eski Ermeni Kilisesi⁶² binalarında tutulmakta ve burada 410'u *“Muhammed dininden”* ve 276'sı *“Romen kanından”* olmak üzere 686 Romen asker bulunmaktadır. Esirlerin ifadelerine göre Bulgaristan'ın Sofya, Kırcaali, Razgrad, Şumnu'daki esir kamplarından toplanmışlar; İstanbul'a getirilirken Bulgar askeri yetkililerince, yalın ayak ve aç halde Makedonya içlerine kadar yürümeye zorlanmışlardır. Çoğu yaralı olarak, bazıları da Bükreş Hastanesi'nde tedavi görürken hasta yatağında esir alınmıştır. Hastalık, açık ve

⁶⁰ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 272, 19 Haziran 1917; AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 330, 21 Haziran 1917 rapor eki: Rapor, İstanbul, 5 Temmuz 1917. Çevirmen Papacosta'nın hazırladığı bu raporu, Yaş İspanya Temsilciliği aracılığıyla göndermesi nedeniyle, İspanya Dışişleri Bakanlığı tarafından İspanyolca çevirisi istenmiştir.

⁶¹ Aynı yer.

⁶² Samatya'daki bu binanın Sulu Manastırı; diğer adıyla Surp Kevork Ermeni Kilisesi olduğu anlaşılmaktadır.

“Bulgar askerlerin kurşunlamaları” nedeniyle birçoğu yolda ölmüştür. İstanbul’a ulaşan esirler, hayatta olmaktan ve Bulgar yetkililerinden sonra, Osmanlı askeri yetkililerinden iyi muamele görmekten memnundur. Esirler ilk bakışta temiz ve sağlıklı görünmekle beraber, hemen hepsinin yarı-çıplak olması dikkat çekmektedir. Eski elbise ve battaniye parçalarından yaptıkları ayakkabılar giymektedirler. Kendilerine bulunan şapkaları ya da fesleri giyen birkaçı dışında, çoğunluğunun başı da çıplaktır. Esirlerin hepsi, ağızbirliğiyle üstlerindeki üniforma ve kıyafetlerin Bulgar askerlerince alındığını ifade etmektedir. Parkasını vermeyi reddeden bir Romen esiri kurşunlanarak öldürülmüş, bunu gören bir diğeri, pelerininin verdiği halde Bulgar askeri tarafından süngülenmiştir. Önceden yaralı olanlar da dâhil olmak üzere, esirlerin hepsi sağlıklıdır. 10 kadarı koltuk değnekleriyle yürümekteyken, bazılarının kolu felçli ve eli kesiktir. Esirlerin yatakhaneleri, temiz ve havadar, sağlık koşulları da tatminkârdır. Hristiyan esirler yeterli sayıda olmayan saman yataklarda ikişerli olarak, Müslümanlarsa tahtalar üzerinde yatmaktadır. Kendilerine kişisel temizlikleri için sabun verilmektedir. Moralleri çok kötü olmamakla birlikte, hepsi ailelerinden haber alamamaktan dolayı üzgündür.

Raporlardan, Samatya Üsera Garnizonu’ndaki Romen esirlere karşı, Osmanlı Devleti’nin 1915 Üsera Talimatnamesi’nde öncelikli olarak gözettiği “*her türlü kötü davranıştan uzak ve insaniyetin her türlü gerekliliğine uygun muamele*” ilkesinin hayata geçirildiği anlaşılmaktadır. Özellikle garnizon komutanının sözlerinden, Romenlere, asker kimlikleri nedeniyle saygıyla, esirlikleri nedeniyle de merhametle yaklaşıldığı sezilmektedir. Zaten Romen çevirmen Papacosta da “*tek kelimeyle Samatya’daki esirlere iyi davranıldığını söyleyebilirim*” ifadesiyle bunu teyit etmektedir. Elçi Arroyo’nun esirlere verilen gıdanın bol olmamakla birlikte yeterli olduğunu fakat kıyafet ve battaniye eksikliği yaşandığını ifade ederken; bu eksikliklerin Osmanlı ordusu askerleri için de geçerli olduğunu, levazım teşkilatının her şeyden mahrum olduğunu eklemesi dikkat çekmektedir. Daha önce “*Osmanlı yetkililerinin esirlerin sefaletini gizlemek istediği*” görüşüne karşın; bu ziyaret sonrasında, “*Sr. Mitjana’nın kendi gözleriyle esirlere Osmanlı askerleriyle aynı şekilde muamele edildiğine şahit olduğunu*” belirtmektedir. Bunda, Romen savaş esirlerinin Bulgaristan ve Osmanlı topraklarında gördükleri muameleler arasındaki derin uçurumu birinci ağızdan duymalarının ve Osmanlı askeri yetkililerinin yaklaşımını bizzat görmelerinin etkili olduğu açıktır.⁶³

⁶³ Sr. Papacosta raporunda Romen esirlerin Bulgaristan’da gördükleri muamele için “*Tuna’nın sağ tarafının barbarlarının yaptıkları işkenceler*”; Bulgar askeri yetkililer içinse “*kana susamış*”, “*Hunların bas soyundan*” gibi ifadeler kullanmaktadır. Gerçekten de tarihsel düşmanlıkların etkisiyle I. Dünya Savaşı sırasında Bulgaristan’ın aldığı esirler arasında en kötü muameleyi Romenler görmüştür. Bulgaristan’ın esir politikası için bkz. Snezhana Dimitrova, “Bulgarian Prisoners of War and Prisoners of War In Bulgaria (1915-1918): Law, Practices and Everyday Life”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, II. Uluslararası Tarih Sempozyumu, 16-18 Ekim 2014, İzmir, Sempozyum Bildiriler Kitabı*, s. 443-463; Bogdan Trifunović, “Prisoners of War and Internees (South East Europe)”, 1914–1918-online. *International Encyclopedia of the First World War*, ed. Ute Daniel,

Romen Savaş Esirlerine Mali Yardımlar ve Subay Ödenekleri

Söz konusu raporlar, hem esirlere hem de Romen tebaaya yardım için Romanya Hükümeti'nden uzunca bir süredir talep edilen bütçenin, Temmuz ayına kadar ulaşmadığını göstermektedir. Buna göre, İstanbul'a gelen ilk Romen esir kafilesiyle birlikte, İspanya Temsilciliği ve ABD Büyükelçiliği, İngiliz ve Rus hükümetleri aracılığıyla Romanya'dan tekrar para istemiş, fakat yanıt gelmemiştir. Hatta Sırp ve Karadağlı esirlere yaptığı gibi, Romen esirlere de yardım etmesi için Rus Hükümeti'ne başvurulması düşünülmüştür.⁶⁴ Romen esirlere ilk yardım eli Mart ayı başında British Relief Fund (Britanya Yardım Fonu) tarafından uzatılmıştır. Kurumun ABD Kızılhaçı aracılığıyla İspanya Temsilciliği'ne ulaştırdığı 4000 sterlin (5654 TL) sayesinde, bu aydan itibaren Samatya'daki esirlere 1'er meciדיye (4 ley) gönderilmiştir.⁶⁵ Garnizon ziyaretinden 2 hafta sonra, esirler için 2600 TL tutarındaki 400 çift bot, 686 gömlek, 686 iç çamaşırı, 1312 çift çorap yine bu para sayesinde alınabilmektedir. Kütahya- Tavşanlı'daki başta 2000 kadar olan, fakat tifüs salgını nedeniyle sayısı 669'a inen esirlere⁶⁶ ve Yedikule Üsera Garnizonu'ndaki Romen esirlere iletilen yardımların⁶⁷ da kaynağı bu paradır. Yapılan yardım ve gönderilerde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılık etmiştir.

Romanya Hükümeti ise ilk para gönderimini 10 ay sonra, 4 Temmuz 1917 günü gerçekleştirmiştir. Bern'de bulunan Romen Tuğgeneral Graçoski aracılığıyla ulaştırılan meblağ 20.000 ley (900 TL) kadardır. Aslen Hükümet'in - Bükreş'i boşaltarak Yaş'a taşınmasından hemen önce- 1916 yılı Aralık ayında 10.000; Ocak ayında 20.000 ve Mart'ta 100.000 ley çıkardığı anlaşılmaktadır. İstanbul'a ulaşmayan 110.000 leyin en yakın zamanda Londra'daki Romanya Temsilciliği'nden gönderilmesi, gerekirse Romen Kızılhaçı Başkanı Dr. Alejandro Marghiloman aracılığıyla iletilmesi istenmiştir. Bu meblağın İstanbul'a

http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/prisoners_of_war_and_internees_south_east_europe, (Erişim Tarihi: 10.04.2017).

⁶⁴ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 15 Ocak 1917.

⁶⁵ Haziran ayındaki ziyarete kadar bu garnizonda 50 Romen esir bulunduğu düşünüldüğünden, aylık 50 meciדיye gönderilmiştir. Yine British Relief Fund'un para ulaştırdığı Mart ayında, o sırada İstanbul'da hastanede olan 2 Romen askere para verilmiştir. Esirler imzaladıkları makbuzla, kişi başı 20 kuruş aldıklarını teyit etmiştir. Bu meblağ 1 meciديyeye eşittir. Kızılay Arşivi, (K4), Kutu No: 816, Belge No: 96; 2 Kânunusani 1333 (Mart 1917); K4, Kutu No: 816, Belge No: 96.1; 2 Kânunusani 1333 (Mart 1917).

⁶⁶ Raporda bu sayılara yer verilmesi, ayrıca Romen esirlerin hangi garnizonlarda bulunduklarının bilinmesi dikkat çekicidir. Hariciye Nezareti'yle yaşanan sayı karmaşası nedeniyle, İstanbul Temsilciliği'nin bu konudaki bilgisinin Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti verilerine dayandığı söylenebilir.

⁶⁷ K4, Kutu No: 816, Belge No: 94, 15 Teşrinisani 1333 (Mart 1917).

ulaştırılıp ulaştırılmadığına dair bir bilgiye rastlanmamakla birlikte;⁶⁸ İspanya Temsilciliği'nin Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti aracılığıyla Romen savaşı esirlerine maddi yardımlarının devam ettiği görülmektedir. Buna göre Osmanlı topraklarındaki çeşitli üsere garnizonlarda tutulan İngiliz, Fransız, Hintli, Rus ve Romen subay ve asker esirlere 1917 yılının Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında toplamda 40.347 TL göndermiştir.⁶⁹ Romen esirlere ait kısmı; Afyonkarahisar Garnizonu'na Ekim ayında 28 TL, Bor Garnizonu'na Eylül ayında 50 TL ve Kütahya-Tavşanlı Garnizonu'na Eylül ayında 200, Ekim ayında 250 TL olmak üzere toplamda 478 TL'dir.⁷⁰

İspanyol diplomatik raporlarının, Osmanlı topraklarındaki Romen esirlerin her türlü mali yardıma muhtaç olduğuna dair çizdiği tablo, Romanya Hükümeti'nde Osmanlı Devleti'nin bu esirlere yönelik maddi yükümlülüklerinin ne kadarını karşıladığına yönelik sorular oluşturmıştır. Bu sorulardan ilki, Lahey Sözleşmesi uyarınca Osmanlı Devleti'nin Romen esir subaylara rütbeleri karşılığı maaş ödemesi yapılıp yapılmadığıdır.⁷¹ Bir diğer konu, amele ve işçi olarak çalıştırılan rütbesiz askerlerinin hizmetlerinden hangi şirket ya da kuruluşların faydalandığı; bu işlerde çalışan askerlere verilen yevmiye dağılımının rütbelere göre nasıl yapıldığı ve bu yevmiyeleri düzenli alıp almadıklarındır.⁷² Osmanlı Devleti'nin amele ve işçi olarak çalıştırılan esirlere

⁶⁸ Aynı günlerde Romanya Hükümeti bu paranın akıbetini araştırırken; Londra İspanya Maslahatgüzarı'na Mart ayında Tavşanlı'daki esirler için İstanbul ABD Büyükelçiliği'ne gönderdiği 4000 TL'nin ulaşip ulaşmadığını sormuştur. *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Telgraf No: 928, 13 Temmuz 1917.

⁶⁹ K4, Kutu No: 816, Belge No: 406.2, 12 Ekim 1917.

⁷⁰ K4, Kutu No: 822, Belge No: 259, 20 Ağustos 1917; K4, Kutu No: 816, Belge No: 336, 13 Ekim 1917; K4, Kutu No: 816, Belge No: 406, 10 Teşrinisani 1333; K4, Kutu No: 816, Belge No: 406.1, 12 Ekim 1917. Romen esirlere Osmanlı Hilal-i Ahmer aracılığıyla ulaştırılan para yardımları; yalnız İspanya Temsilciliği ile sınırlı kalmamış, yurtdışı bağlantıları olan özel şirketler de Cemiyet'e havale göndermiştir. Bu havalelerin esirlerin aileleri tarafından gönderildiği düşünülmektedir. Örneğin Alman Demiryolu Şirketi Deutsche Bahn'a bağlı Schenker AG lojistik şirketi; Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne Kütahya-Tavşanlı'daki "Almanya Yol Yapım Özel Kumandanlığında" çalışan bazı Romen esirler adına havale çekleri yazmıştır. Bu havalelerle Heinrich Cohl'e 16 Temmuz 1917'de 1308 ve 13 Kasım'da 692 kuruş; Josef Blum'a 1154 kuruş ve Salomon Klein'a 1923 kuruş gönderilmiştir. K4, Kutu No: 816, Belge No: 409; K4, Kutu No: 816, Belge No: 410, 16 Temmuz 1917; K4, Kutu No: 816, Belge No: 411, tarih belirtilmemiş.

⁷¹ *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal No: 211, 28 Temmuz 1917; *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal No: 212, 28 Temmuz 1917.

⁷² *AMAE, IGM*, Legajo: 3080, Note Verbal No: 271, 30 Temmuz 1917. Aslında Elçi Arroyo 12 Temmuz tarihli raporunda Samatya Üsere Garnizonu'nda tutulan Romen esirlerin 520'si tarım işlerinde çalıştırılmak üzere İstanbul yakınlarındaki çiftliklere sevk edildiği bilgisini vermiştir. Buna göre Kütahya-Tavşanlı'da bulunan çok sayıda esir, Alman bir şirketin yol yapım işlerinde; Amanos Dağları yakınlarındakilerin de Bağdat demiryolu yapımında işçi olarak çalışmakta; Osmanlı Hükümeti'nin bu bölgelerin savaş bölgesi olduğu için ziyaretine kesinlikle izin vermediğini belirtmektedir. İlginç bir şekilde Elçi Arroyo; ziyaret yasağını "amele ve işçi esirlere verilen bin bir

ödenen yevmiyelerle ilgili herhangi bir açıklamasına rastlanmamıştır. Öte yandan, Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti'nin subay maaşlarıyla ilgili olarak cevabı; Lahey Sözleşmesi'nin 17. maddesine uygun hareket edildiği yönündedir. Buna göre, Türkiye'de esir olan Romen subaylara, aynı rütbeden Osmanlı subaylarına ödenen maaş verilmekte; her ay düzenli olarak maaş ödemesi yapılmaktadır. Harp okulu öğrencisi askerlere de yedek subay maaşı ödenmektedir. Rütbelere göre maaş miktarları şu şekildedir:⁷³

Yedek subay:	462,50 kuruş	Binbaşı:	2000 kuruş
Asteğmen:	700 kuruş	Yarbay:	2500 kuruş
Teğmen:	800 kuruş	Albay:	3000 kuruş
Yüzbaşı:	1050 kuruş	Tuğgeneral:	4500 kuruş
Kıdemli Yüzbaşı:	1300 kuruş	Tümgeneral:	7000 kuruş

I. Dünya Savaşı süresince Türkiye'de tutulan Romen esir subay sayısı yalnızca dördüttür.⁷⁴ “İslam dininden” Piade Yüzbaşı Sabri İsmail, İstanbul'da serbestçe gezmektedir. Temsilcilik çevirmeni Papacosta, sürgün edilmemesi ve İspanya Temsilciliği'ne hiç uğramaması gibi nedenlerle, bu kişinin Osmanlı tabiiyetine geçtiğinden şüphelenmektedir. Öte yandan Köstence 34. Piade Alayı'ndan Asteğmen Ahmed Hakkı ve yine aynı alayda görevli İmam Ali Cocoi, Bursa'ya nakledilmişlerdir. Bu iki subaya, nakillerinden öncesine kadar hiçbir maaş ödenmemiş; Temsilcilik, British Relief Fund'dan temin edilen

cezanın ve sefaletin gözler önüne serilmesinin istenmemesine” bağlamaktadır. Bu nokta, yabancı elçinin Samatya Garnizonu ziyaretinin etkilerinin kısa sürdüğünü ve diplomatın eski şüphesi yaklaşımına geri döndüğünü göstermektedir. *AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 316, 12 Temmuz 1917.*

⁷³ Hariciye Nezareti'nin 100058/1173 numara ve 7 Ağustos 1917 tarihli yazısına, 367 numara ve 8 Ağustos 1917 tarihli İspanyol temsilcilik raporunun ekinde ulaşılmıştır. Nota, posta hizmetindeki gecikmeden dolayı İspanya'ya 3 ay sonra varmıştır. Madrid Romanya Temsilciliği'nin bilgi isteyen notasının tarihi 31 Mayıs 1917'te olduğu göz önüne alındığında, Romen diplomatik servisinin resmi bir yanıt almasının 6 ay kadar sürdüğü görülmektedir. *AMAE, IGM, Legajo: 3080, Real Orden, 6 Kasım 1917.* Yazışmaların Romanya-İspanya-Türkiye arasında dolaylı olarak yapılması ve savaş koşullarında posta-telgraf hizmetlerinde yaşanan zorluklar nedeniyle; bir protesto notasının, onun yazılmasına sebep olan konu çözüme kavuştuktan sonra ulaşması gibi durumlar sıkça gözlenmektedir.

⁷⁴ Hilal-i Ahmer Cemiyeti 7 Temmuz tarihli mektubunda, kayıtlarında hiç Romen subayına rastlanmadığını bildirmiştir. *AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 367, 8 Ağustos 1917.* Temsilcilik, sözü geçen kişiler dışında, Osmanlı topraklarında başka esir Romen subayının bulunmadığı konusunda kesindir.

bütçeden, kendilerine para yardımı göndermiştir.⁷⁵ Bununla birlikte Astsubay Hascal Rosenberg, esir Romen subaylara Osmanlı subaylarının barış zamanı aldıkları maaşın ödendiğini, kendisinin Eylül ayında Romen harbiye öğrencileri maaşına denk gelen 150 frank yerine 462 kuruş aldığını söylemiştir.⁷⁶ Bizzat bir Romen subayının yaptığı bu açıklama, Osmanlı Hükümeti'nin beyanlarının gerçeği yansıttığını göstermektedir. Osmanlı Devleti, hem Lahey Sözleşmesi'ne uymakta, hem de ona uygun olarak hazırladığı 1915 Üsera Talimatnamesi ile taahhüt ettiği yükümlülüklerini yerine getirmektedir. Ayrıca Hükümet'in resmi açıklamasında yer alan miktarla, fiiliyatta ödediği maaş miktarının aynı olduğu; herhangi bir kesinti yapmadığı da anlaşılmaktadır.

Romanya Hükümeti de bu durumu memnuniyetle karşılamış olmalı ki 25 Eylül tarihli notasında, kendi elinde bulunan Osmanlı esir subaylarına Romen subaylarla aynı rütbeden maaş ödemesi yaptığını; rütbesiz Osmanlı askerlerinin de tıpkı Romen askerleri gibi, doyuruldukları, muhafaza edildikleri ve giydirildikleri bilgisini paylaşmıştır.⁷⁷

Romen Esirlerin Ülkelerine Geri Dönüşü

1917 yılı yaz aylarında Osmanlı ve Romanya hükümetleri, Anadolu'nun iç bölgelerinde yol yapım ve Bağdat demiryolu işlerinde çalıştırılan Romen savaş esirlerin ziyareti konusunda henüz herhangi bir ilerleme kaydedememiştir.⁷⁸ Bununla birlikte yeni bir gündem doğmuş; iki devlet arasında karşılıklı esir değişimi için adımlar atılmıştır. Esasen Cenevre Uluslararası Kızılhaç Komitesi, 1915 yılının Ağustos ayından bu yana Rusya ve İttifak Devletleri arasında, cephede ağır biçimde yaralanmış ya da hasta olan malul savaş esirlerinin mübadelesi için girişimlerde bulunmaktadır. Komite bünyesinde kurulan Savaş Esirleri Mübadele Bürosu ile İsviçre Dışişleri Bakanlığı aracılığıyla 1915 ve 1916 yıllarında toplanan konferanslarda, mübadele şartları ve izlenecek yollar görüşülmüştür. Son olarak 1917 Haziran ayında Lahey'de, Ekim ayında Kopenhag'da ve Aralık ayında Bern'de olmak üzere üç konferans daha yapılmıştır.⁷⁹ Tarafsız devletlerin ev sahipliğinde ve savaşan devletlerin temsilcileri ile sağlık örgütlerinin katılımıyla gerçekleşen bu konferanslar

⁷⁵ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 367, 8 Ağustos 1917. Temsilcilik, 16 Ekim 1917 tarihinde Osmanlı Bankası Hilal-i Ahmer Cemiyeti hesabına İmam Ali Cocoi ve Asteğmen Ahmed Hakkı adına 15'er TL, bu iki subay dâhil olmak üzere Bursa'da tutulan savaş esirlerine de 130 TL göndermiştir. K4, Kutu No: 816, Belge No:337, 16 Ekim 1917. Şu halde temsilcilik, yalnız subay ve rütbesiz askerlere değil, sürgün sivil savaş esirlerine de yardım etmektedir.

⁷⁶ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 425, 25 Eylül 1917.

⁷⁷ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 370, 25 Eylül 1917.

⁷⁸ Osmanlı Hükümeti; yalnız İspanya Temsilciliği'ne değil; Danimarka ve İsveç Kızılhaç heyetlerine ve Uluslararası Kızılhaç Komitesi delegelerine de savaş bölgelerine yakın olan üsera garnizonlarının ziyaret ve teftişi için izin vermemiştir. Özçelik, *age*, s. 147.

⁷⁹ Uygur, *age*, s.122-133; *Minutes from meetings of the International Prisoner-of-War Agency*, Ed. Daniel Palmieri, Cenevre, Kasım 2014, s.7-8.

sayesinde, I. Dünya Savaşı henüz bitmeden esirlerin yurda dönebilmelerinin önü açılmıştır.

Bu atmosfer içinde Osmanlı-Romen esir mübadelesi için ilk girişimin Romanya'dan geldiği görülmektedir. 9 Temmuz 1917 tarihli notayla; Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan'la malul savaş esirlerinin mübadelesi konusunda sürdürdüğü görüşmelere, Osmanlı Hükümeti'nin de dâhil olması için teklifte bulunmuştur. Notada ayrıca; Osmanlı Devleti'nin, karşılıklılık ilkesi temelinde ve Şubat ayında Avusturya-Macaristan tarafından belirlenen koşullarda bir esir esir mübadelesini kabul etmesi halinde, göndereceği malul Romen esirlerin listesini hazırlamasını istemiştir.⁸⁰

Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti'nin ancak 16 Eylül günü verdiği yanıtta, bu teklif kabul edilmiş, Romanya ile Avusturya-Macaristan arasında belirlenen hastalıklardan mustarip olan esir Romen askerlerin bir listesi gönderilmiştir. Buna göre adı geçen malul Romen askerler, diğer düşman devletlerin malul esirleriyle birlikte sıhhiye treniyle gönderileceklerdir. Karşılıklılık ilkesinin gereğince Romanya Hükümeti de malul Osmanlı esirlerini İsviçre'ye göndermekle sorumlu olacaktır. Gelecekte Osmanlı kuvvetlerinin eline düşecek malul Romen askerleri de aynı şekilde iade edilecektir.⁸¹ Notanın ekinde, hastalıkları "*genel nefes darlığı*" ile "*genel zayıflık*" olarak tanımlanan yalnızca iki malul asker yer almıştır: 69. Alay, 4. Tabur, 14. Birlik'ten Nico fils de Costai ve 2. Bölük 21. Alay, 2. Tabur, 7. Birlik'ten Yadé Alexandre. İspanyol Elçi Arroyo bu durumu, Osmanlı topraklarında çok az sayıda malul ya da ağır hasta Romen esirin olmasıyla açıklamaktadır. İki devlet arasında uzlaşma sağlanarak, iadesi yapılacak esir listelerinin hazırlanmasına karşın; mübadelenin hemen yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bunun için gerçekleşmesini sağlayan son aşama; Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın da dâhil olduğu Ekim 1917'de toplanan Kopenhag Konferansı olmuştur. Konferans sonunda taraflar; esirlerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve malul esirlerin mübadelesi için bir uzlaşmaya vararak; 2 Kasım 1917'de Kopenhag Esir Anlaşması'nı imzalamıştır.⁸²

Anlaşma; esir kamplarının koşullarına dair yeni düzenlemeler getirilmekle birlikte; ilk üç bölümünde esir mübadelesinin şartlarına yer vermektedir.⁸³ Özellikle, değişimi yapılacak esirlerde aranan hastalık ve malullük koşullarını düzenleyen maddeler dikkat çekmektedir. Buna göre uzuv kaybı, felç, beyin hasarı, göz kaybı, göğüs-karın-basen yaralanması, yüz-çene sakatlığı, akıl hastalığı, tüberküloz vakası ve bitkin düşüren hastalıklardan mustarip esirler

⁸⁰ AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 227, 9 Temmuz 1917.

⁸¹ Hariciye Nezareti'nin No: G1. 101810/214, 16 Eylül 1917 künyeli notasına 18 Eylül 1917 tarih ve 411 numaralı İspanyol temsilcilik raporunun ekinde ulaşılmıştır.

⁸² BOA, HR. SYS., Dosya No: 2243, Gömlek No: 2, 20.11.1917; BOA, HR. SYS., Dosya No: 2243, Gömlek No: 3, 30.11.1917, BOA, HR. SYS., Dosya No: 2243, Gömlek No: 1, 21.05.1918.

⁸³ Kopenhag Esir Anlaşması'nın metni için bkz. Özçelik, *age*, Ek 4.

malul sayılmaktadır. Bu koşulları taşıyan esirler, Türkiye ve Romanya’da birer adet olmak üzere oluşturulacak doktor komisyonlarınca tespit edilecektir. Malul askerler, esir tutuldukları ülkeden ayrıldıktan sonra, memleketlerine iade edilmeden önce bir süre tarafsız devletlerde karantina ve tedavi altına alınacaktır. Savaş esirlerinin tarafsız devlete yerleştirilmeleri sırasında yer sıkıntısı olması durumunda, Romanya ve Osmanlı Devleti arasındaki esir değişim oranı; 3 Rus/Romen esire karşılık 15 Türk esir olarak belirlenmiştir.⁸⁴

Osmanlı Başkomutanlık Vekâleti, anlaşmanın imzasından kısa bir süre sonra bir yeni malul esir listesi sunmuştur. Buna göre doktor komisyonunun muayenesi sonucunda malul olarak teşhis konan bu esirler, İstanbul’dan, bindirilecekleri sıhhiye treniyle ayrılacaklardır. Aynı tren Rusya’dan malul Osmanlı esirlerini getirecektir. Bu ilk konvoyun ayrılışından hemen sonra, doktor komisyonu yeni bir malul listesi için üsere garnizonlarında ikinci tur muayeneye başlayacaktır. Hariciye Nezareti, söz konusu konvoyun Türkiye’den yola çıkması ve İsveç ya da İsviçre sınırına varacak konvoyda malul Osmanlı esirlere yer ayrılması için İspanya Temsilciliği’nin ilgili hükümetleri haberdar etmesini istemektedir.⁸⁵ Notaya ek olarak verilen “malul olarak kaydedilen savaş esirleri listesi” şu şekildedir:

Fransız	Rus	Romen	<i>Hastane</i>
1	2	-	Maltepe
-	20	20	(Beyoğlu) Zapyon
-	3	-	Haydarpaşa
-	2	1	Samatya Garnizonu
-	1	16	Zeynep Kamil

Listede 37 Romen ve 28 Rus esirle birlikte, 1 Fransız savaş esirine de yer verilmesi dikkat çekicidir. Zira bu sırada Osmanlı-Fransız malul esir mübadelesi anlaşması imzalanmadığı gibi, bu anlaşmayı doğuracak olan Bern Konferansı da henüz toplanmamıştır. Bu nokta Osmanlı Devleti’nin hüsnü niyet göstermesi gibi, ⁸⁶ listede yer alan Fransız esirinin durumunun ağır olduğunu düşündürmektedir. İspanyol temsilcilik raporları, iadesi gerçekleştirilen ilk malul Romen esirlerin, 24 Kasım 1917 günü İstanbul’dan İsviçre’ye yola çıkan sıhhiye

⁸⁴ Anlaşmanın diğer tarafları Rusya, Almanya ve Avusturya Macaristan için de farklı oranlar belirlenmiştir.

⁸⁵ Hariciye Nezareti’nin No: G1. 104520/280, 22 Kasım 1917 künyeli sözlü notasına 26 Kasım 1917 tarih ve 502 numaralı İspanyol temsilcilik raporunun ekinde ulaşılmıştır.

⁸⁶ Zira Fransa Hükümeti, Eylül 1917’de Fransa ve İngiltere’deki esir kaplarında bulunan Osmanlı sivilere karşılık, Osmanlı topraklarındaki İngiliz ve Fransız sivil esirlerin değişimi teklif etmiştir. *BOA, HR. ŞYS.*, Dosya No: 2241, Gömlek No: 2, 20.09.1917.

treniyle ayrıldıklarını göstermektedir.⁸⁷ Ne var ki trende Fransız ve Rus esirlerinden boşta kalan yerlere yerleştirilmelerinden ötürü, belirlenen 37 Romen esirden yalnızca 13'ünün iadesi gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Hükümeti bu seferle ilgili olarak İspanya Temsilciliği'ni bilgilendirmemiş; Elçi Arroyo istasyona, Hollanda Temsilcisi'nin haber vermesi sayesinde ve ancak tren kalkarken ulaşmıştır. Trenin malul Fransız ve Rus esirleri İsviçre'ye götürmekle görevli Avusturyalı albayı da Romen esirlerle ilgili nasıl bir işlem yapacağını kendisine bildirecek bir yetkili bulamamaktan şikâyet etmiştir. Elçi Arroyo'nun bu durumu protesto eden notasına; Osmanlı Hariciye Nezareti cevaben, "27 Kasım günü Rusya'dan malul Osmanlı esirlerini getiren Avusturya-Macaristan'a ait sıbbiye treniyle 1 Fransız, 30 Rus ve 13 Romen esirin İstanbul'dan ayrıldığı" bilgisini vermekle yetinmiştir.⁸⁸ Bu bilgiler, 13 Romen esirin iadesinin önceden planlanmadığını; esirlerin boş yer bulunmasından faydalanılarak trene bindirildiklerini göstermektedir. Osmanlı Hükümeti'nin en kısa sürede, en fazla sayıda esirin mübadele edilmesini hedefleyen bu pratik çözümünün, İspanyol elçi nazarında organizasyon eksikliği ve ihmal olarak algılandığı açıktır.

1917 yılının sonuna kadar Kopenhag Esir Anlaşması gereğince iade edilen başka malul Romen esirin bilgisine ulaşılmamıştır. Bununla birlikte Osmanlı topraklarındaki Romen savaş esirleri, 9 Aralık 1917 tarihinde Romanya Devleti'nin İttifak Bloğu ile Focşani Ateşkesi imzalamasının hemen ardından, maluliyet durumlarına bakılmaksızın tahliye edilmeye başlamıştır. Onların yerlerini Avusturya esir kamplarından getirilen Sırp askerleri ile Isonzo Muharebeleri'nde esir düşen 500 İtalyan askerleri almıştır. Anadolu'nun iç bölgelerindeki garnizonlardan İstanbul'a getirilen Romen esirlerin hepsi, -kendilerine Osmanlı askerleriyle aynı miktarda yemek verildiğinden- aç bir haldedir. Başkentten deniz yoluyla Köstence'ye gönderilecek olan esirler, memleketlerine ulaşana kadar yetecek azık istemektedir. Aynı şekilde İstanbul'a ulaşan esir Osmanlı askerleri de sokaklarda dilencilik yapmaktadır. Bu arada memleketlerine iade edilmek üzere yeni bir Romen esirleri kafilesi toplanmaktadır. Hariciye Nazırı, bu ikinci kafilenin Romanya'yla barış anlaşmasının imzasından sonra yola çıkarılacaklarını bildirmiştir.⁸⁹ Gerçekten de Bükreş Barış Antlaşması'nın⁹⁰ 7 Mayıs 1918'de imzasının ardından Haziran ayında 1 subay, 1632 erden oluşan Romen savaş esiri kafilesi memleketlerine

⁸⁷ AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 505, 1 Aralık 1917.

⁸⁸ Hariciye Nezareti'nin No: G1. 105111/299, 4 Aralık 1917 künyeli sözlü notasına 4 Aralık 1917 tarih ve 511 numaralı İspanyol temsilcilik raporunun ekinden ulaşılmıştır. Elçi Arroyo, Hariciye Nezareti'nin trenin kalkış gününü yanlış vermesine dikkat çekmektedir. AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 511, 4 Aralık 1917.

⁸⁹ AMAE, IGM, Legajo: 1783, Özel Mektup, No: 1, 30 Nisan 1918.

⁹⁰ "The Peace of Bucharest- The Treaty of Peace Between Roumania and the Central Powers, Signed at Bucharest, 7 May 1918", *Texts of the Roumanian Peace*, Unites States Government Printing Office, Washington, 1918, s. 5-28.

gönderilmiştir.⁹¹ Bu sayılar, Osmanlı topraklarında 2000 civarında olduğu tahmin edilen Romen savaş esirlerinin hemen hepsinin, gerek Kopenhag Esir Anlaşması'na bağlı olarak gerekse ateşkes ve barış antlaşmalarının imzası sonrasında ülkelerine iade edildiklerini göstermektedir. Geride kalması muhtemel, az sayıdaki Romen esirlerin de 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi sonrasında, diğer İtilaf Devletleri esir askerleriyle birlikte serbest bırakıldığı düşünülmektedir.⁹² İspanyol diplomatik raporunda “*Osmanlı askeriyeye aynı yemeği yiyen*” Romen savaş esirlerinin aç olduğuna dikkat çekilmesi, aslında Osmanlı ordusunun içinde bulunduğu kötü koşulların da göstergesidir. Aynı şekilde, silâhındaki Osmanlı askeri gibi, vatana yeni dönen esir Osmanlı askerlerinin de dilenecek kadar ihtiyaç içinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu tablo; I. Dünya Savaşı'nın doğurduğu kıtlık ve yıkıcılıktan - esir ya da silâhında, Romen ya da Osmanlı- bütün tarafların aynı derecede etkilediğini ispatlamaktadır.

Sonuç

Osmanlı Devleti, daha I. Dünya Savaşı öncesinde savaşın sivil ve askerler için insanileştirilmesi hedefleyen, yaralı ve hasta savaş esirlerinin tutukluluk koşullarını düzenleyen uluslararası anlaşmalara dâhil olarak, uluslararası hukukun taraftarı olduğunu göstermiştir. I. Dünya Savaşı sırasında da hazırladığı Üsera Talimatnamesi'nde, hem bu anlaşmaları, hem de - onaylamaması nedeniyle aslında kendisi için hukuken bağlayıcılığı olmayan- 1907 Cenevre Sözleşmesi kurallarını gözetmiştir. Talimatnamede savaş esirlerine, başta onurlu yaşam hakkı olmak üzere bir dizi haklar tanıdığı; bunların tatbiki konusunda da devlet garantisi verilmiştir. Bu politika doğrultusunda, 1916-1918 yılları arasında Osmanlı topraklarında tutulan Romen savaş esirlerine Osmanlı askerini, onlara yeğ tutan bir yaklaşımdan uzak bir şekilde muamele edilmiştir. Romen askerlerinin esaret koşulları; yalnız devletin kurumsal esir politikasıyla değil, aynı zamanda Osmanlı askeri yetkililerinin kişisel çabalarıyla da hafifletilmeye çalışmıştır. Savaş süresince Romanya Krallığı'nın hak ve çıkarlarını temsil eden İspanyol diplomatlar da buna bizzat şahit olmuş; Osmanlı Devleti'nin esirleri, hâlihazırda kısıtlı olan olanakları dâhilinde himaye ettiğini kabul etmiştir. Osmanlı Devleti'nin esir politikasının temelinde yatan insani tutum; onu, İttifak Bloğu'nun diğer devletlerinden de farklı bir konuma yerleştirmiştir.

Gerek Romen savaş esirlerinin gerekse Romen tebaanın Osmanlı topraklarında karşılaştığı en büyük sorun, savaş koşullarının doğurduğu kıtlık ve yoksunluk olmuştur. Romanya Hükümeti buradaki vatandaşlarına, başkent Bükreş'in İttifak işgali altında olması ve hükümetin Yaş'a taşınması gibi

⁹¹ BOA, HR.SYS., Dosya No: 2230, Gömlek No: 53, 04.06.1918.

⁹² Tolga Başak, *Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim-30 Kasım 1918)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 204.

nedenlerle yardım edememiştir. İspanya Temsilciliği, bu durumu uluslararası ve yabancı yardım kuruluşlarının desteğiyle aşmaya çalışmıştır. Ne var ki aynı koşullardan, yalnız muhasım devlet vatandaşı olarak Romenler değil; Osmanlı ordusunun askerleri de etkilenmiştir. Kaynaklarının tüm yetersizliğine karşın Osmanlı Devleti, Romen esir subaylarına taahhüt ettiği maaş ödemelerini yapmış; rütbesiz askerlere de asgari ihtiyaçlarını sağlamıştır.

Romen savaş esirlerinin sayısının tespitindeki aksaklıklar, ihmalden ziyade, çok cepheli savaşın sebep olduğu iletişim kaosundan kaynaklanmış; Osmanlı Devleti kendi esirlerinin tespitinde de aynı sorunla karşılaşmıştır. Osmanlı Devleti, savaş daha sona ermeden, malul savaş esirlerinin mübadelesi çalışmalarına katılarak, savaşın insani değerlerini paylaştığını göstermiştir. Yapılan anlaşmalarda yalnız mübadele koşullarının değil; fakat aynı zamanda, esir kamplarının yaşam koşullarının taraf devletlerle karşılıklılık ilkesinde yeniden düzenlenmesi de bu noktayı ispat etmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

İspanya Dışişleri Bakanlığı Genel Arşivi, I. Dünya Savaşı

(Archivo General del Ministerio de Asuntos Exteriores y Cooperación, I Guerra Mundial / AMAE, IGM)

AMAE, IGM, Legajo:3080, No:375, 13 Eylül 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 406, 30 Eylül 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 13 Ekim 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No 434, 24 Ekim 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 443, 2 Kasım 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Real Orden, 11 Kasım 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 437, 26 Kasım 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 475, 28 Kasım 1916.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 15 Ocak 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 15 Ocak 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 25 Ocak 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 16 Şubat 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 22 Şubat 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf, 22 Şubat 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 92, 1 Mart 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 92, 1 Mart 1917.

AMAE, IGM, Legajo: 3080, No:101, 6 Mart 1917.

- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 112, 16 Mart 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 131, 3 Nisan 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 106, 23 Nisan 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 182, 29 Nisan 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 183, 29 Nisan 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 119, 1 Mayıs 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No:188, 2 Mayıs 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 177, 6 Haziran 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 255, 7 Haziran 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 272, 19 Haziran 1917*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 330, 21 Haziran 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 227, 9 Temmuz 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 316, 12 Temmuz 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Telgraf No: 928, 13 Temmuz 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal No: 211, 28 Temmuz 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal No: 212, 28 Temmuz 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal No: 271, 30 Temmuz 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 367, 8 Ağustos 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Madrid Romanya Maslahatgüzarlığı'ndan Nota, 24 Ağustos 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Madrid Romanya Maslahatgüzarlığı'ndan Nota, 29 Ağustos 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 411, 18 Eylül 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, 20 Eylül 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, 24 Eylül 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 425, 25 Eylül 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, No: 370, 25 Eylül 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Note Verbal, 20 Ekim 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, Real Orden, 6 Kasım 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 482, 14 Kasım 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 502, 26 Kasım 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 505, 1 Aralık 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 3080, No: 511, 4 Aralık 1917.*
- AMAE, IGM, Legajo: 1783, Özel Mektup, No: 1, 30 Nisan 1918.*

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye, Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti, 5. Şube,
Dosya No: 34, Gömlek No: 30, Hicri 23.05.1335.

BOA, Dâhiliye, Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü, Dosya No: 123, Gömlek
No: 68, Hicri 12.07.1333.

BOA, Dâhiliye, Siyasi Kısım, Dosya No: 123, Gömlek No: 30, Hicri 11.05.1333.

BOA, Hariciye, Siyasi Kısım (HR. SYS), Dosya No: 2228, Gömlek No: 29,
27.12.1917.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2216, Gömlek No:7, 13.11.1914.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2425, Gömlek No: 68, 12.09.1916.

BOA, HR. SYS., Dosya No: 2147, Gömlek No: 5, 18.10.1916.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2147, Gömlek No: 16, 09.12.1916.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2148 , Gömlek No: 9, 08.02.1917.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2148, Gömlek No: 18, 07.03.1917.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2224, Gömlek No: 57, 25.04.1917

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2224, Gömlek No: 76, 26.05.1917.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2225, Gömlek No: 9, 06.06.1917.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2225, Gömlek No: 29, 25.06.1917.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2225, Gömlek No: 63, 25.07.1917.

BOA, HR. SYS., Dosya No: 2241, Gömlek No: 2, 20.09.1917.

BOA, HR. SYS., Dosya No: 2243, Gömlek No: 2, 20.11.1917.

BOA, HR. SYS., Dosya No: 2243, Gömlek No: 3, 30.11.1917.

BOA, HR. SYS., Dosya No: 2243, Gömlek No: 1, 21.05.1918.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2230 Gömlek No: 34, 21.05.1918

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2230, Gömlek No: 53, 04.06.1918.

BOA, HR.SYS., Dosya No: 2230, Gömlek No: 53, 04.06.1918.

Kızılai Arşivi (KA), Kutu No: 816, Belge No:337, 16 Ekim 1917.

KA, Kutu No: 816, Belge No: 94, 15 Teşrinisani 1333 (Mart 1917).

KA, Kutu No: 816, Belge No: 96, 2 Kânunusani 1333 (Mart 1917).

KA, Kutu No: 816, Belge No: 96.1, 2 Kânunusani 1333 (Mart 1917).

KA, Kutu No: 816, Belge No: 410, 16 Temmuz 1917.

KA, Kutu No: 822, Belge No: 259, 20 Ağustos 1917.

KA, Kutu No: 816, Belge No: 406, 10 Teşrinisani 1333.

KA, Kutu No: 816, Belge No: 406.1, 12 Ekim 1917.

KA, Kutu No: 816, Belge No: 406.2, 12 Ekim 1917.

K4, Kutu No: 816, Belge No: 336, 13 Ekim 1917.

K4, Kutu No: 816, Belge No: 409, 13 Kasım 1917.

K4, Kutu No: 816, Belge No: 411, tarih belirtilmemiş.

Kitap ve Makaleler

AKKOR Mahmut (2006) *I. Dünya Savaşı'nda Çeşitli Ülkelerdeki Türk Esir Kampları*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Sakarya.

----- (2013) *I. Dünya Savaşı'nda Anadolu'daki İngiliz Esirleri ve Esir Kampları*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.

ALTINTAŞ Ahmet (2008) *Belgelerle Millî Mücadele Döneminde Esirler*, Anekdöt Yayınları, Ankara.

ARIKAN Mustafa (1991) Birinci Cihan Harbi Türk Esir Mektuplarında Duygu ve Düşünceler, *Osmanlı Araştırmaları*, Cilt:11, İstanbul, Enderun Kitapevi, s. 35-48.

ASLAN Betül (2010) Birinci Dünya Savaşı Esnasında Nargın Adası'nda Türk Esirler, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 42, s. 283-305.

BAŞAK Tolga (2013) Türk ve İngiliz Kaynaklarıyla Mondros Mütarekesi ve Uygulama Günlüğü (30 Ekim-30 Kasım 1918), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

ÇAPA Mesut (1999) Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İtilaf Devletleri Esirleri, *Toplumsal Tarih*, İstanbul, Cilt: 11, Sayı: 66, s. 49-56.

ÇETİN Erdal (2004) *I. Dünya Savaşı'nda Mısır'daki Türk Esirleri*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

DİMİTROVA Snezhana (2014) Bulgarian Prisoners of War and Prisoners of War In Bulgaria (1915-1918): Law, Practices and Everyday Life, *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, II. Uluslararası Tarih Sempozyumu, 16-18 Ekim 2014, İzmir, Sempozyum Bildiriler Kitabı*, s. 443-463.

Documents publiés à l'occasion de la Guerre Européenne 1914-1917, Rapport de MM. Alfred Boissier et Dr. Adolphe Vischer sur leur inspection des camps de prisonniers en Turquie, Octobre 1916 à Janvier 1917, (Mart 1917) Douzième Série, Cenevre.

In Feindesband, Die Gefangenschaft in Weltkrieg in Einzeldarstellungen (1931) Cilt 2, Ed. Hans Weiland, Leopold Kern, Viyana.

- KAÇIRA Mustafa Kurtkan (2016) Birinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerce Hindistan'a Gönderilen Türk Esirleri, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Cilt: 15, Sayı: 29, s. 25-36.
- KEY Hafize (2010) *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti Topraklarındaki Esir Kampları*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.
- KÖSTÜKLÜ Nuri (2009) I. Dünya Savaşında Rusya'nın Ukrayna ve Diğer Bölgelerindeki Türk Savaş Esirlerine Dair Bazı Tespitler, *Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri ve VII. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu*, (25-30 Haziran),Ukrayna, Kiev.
- KUTLU Cemil (1997) *I. Dünya Savaşında Rusya'daki Türk Savaş Esirleri ve Bunların Yurda Döndürülme Faaliyetleri*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- KURNAZ ŞAHİN Feyza (2016) İngiliz Arşiv Belgelerine Göre I. Dünya Savaşı Yıllarında Afyonkarahisar Üsera Garnizonu'ndaki İngiliz Esirler, *A.Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 56, Erzurum, s. 1255-1307.
- Minutes from meetings of the International Prisoner-of-War Agency*, (Kasım 1914) Ed. Daniel Palmieri, Cenevre.
- ORAN ARSLAN Nebahat (2003) *I. Dünya Savaşı'nda Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri ve Bunların İadeleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.
- ÖĞÜN Tuncay (1999) *Kafkas Cephesinin I. Dünya Savaşı'ndaki Lojistik Desteği*, Ankara.
- ÖZUYAR Ali (2008) Burma'daki Sivil Türk Esirleri, *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, s. 279-287.
- SONAT Ramazan (2014) *I. Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devletinin Mubasım Devlet Tebaası Politikası (1914-1918)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya,
- SONATILGAN UYGUR Asiye Tülin (2013) *İsveç Kaynaklarına Göre Birinci Dünya Savaşı'nda Rusya'daki Malul Türk Savaş Esirlerinin İsveç Kızılbaçı Yardımıyla İsveç Üzerinden Mübadelesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- TAŞKIRAN Cemalettin (2008) *Ana Ben Ölmedim- I. Dünya Savaşı'nda Türk Esirleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- TETİK Ahmet ve GÜZEL Mehmet Şükrü (2013) *Kızılbaş ve Kızılbaç Belgeleriyle Osmanlılara Karşı İşlenen Suçlar (1911-1921)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- The Hague Conventions and Declarations of 1899 and 1907, Accompanied by Tables of Signatures, Ratifications and Adhesions of the Various Powers, and Texts of*

Reservations (1915) Ed. James Brown Scott, New York Oxford University Press American Branch, New York.

The Peace of Bucharest- The Treaty of Peace Between Roumania and the Central Powers, Signed at Bucharest, 7 May, 1918, *Texts of the Roumanian Peace*, 1918, Unites States Government Printing Office, Washington, s. 5-28.

TORREY Glenn E. (1981) *Romania in the First World War, 1914-1919 An Annotated Bibliography*, Kansas.

TÜRKKAN TUNALI Yasemin (2016) *İspanyol Diplomatik Kaynaklarına Göre I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele’de Türkiye*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

UCA Alaattin (2003) 1915 Yılında Yayımlanan Bir Üsera Talimatnamesi ve Düşündürdükleri, *Atatürk Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 3 (Ocak), s. 169-183.

URAL Selçuk (2003) İtilaf ve Ermeni Esirlerin İadesi Meselesi, *Atatürk Dergisi*, Cilt:3, Sayı:3, s. 151-167.

----- (2006) Mütareke Döneminde İngilizlerin Elindeki Türk Esirlerinin İadesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 37-38, (Mayıs-Kasım), s. 187-210.

ÜNER Merve (2016) Birinci Dünya Savaşı’nda Sibirya’daki Türk Esareti, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Cilt:3, Sayı:10 (Aralık), s. 93-107.

İnternet Kaynakları

AYHAN Aydın “Birinci Dünya Savaşında Anadolu’da Esir Garnizonları”, http://www.geliboluyuanlamak.com/335_1-dunya-savasinda-turkiye-disinda-ve-anadolu-da-esir-kamplari-balikesir-esir-kampi-aydin-ayhan.html, (Erişim Tarihi: 03. 04. 2017).

Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded in Armies in the Field, Geneva, 22 August 1864, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=477CEA122D7B7B3DC12563CD002D6603&action=openDocument>, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sitesi, (Erişim Tarihi: 01.04.2017).

Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armies in the Field, Geneva, 6 July 1906, <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=C64C3E521F5CC28FC12563CD002D6737&action=openDocument>, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sitesi, (Erişim Tarihi: 01.04.2017).

<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Notification.xsp?action=openDocument&documentId=C0D610852126A325C12563FD005602FC>, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sayfası, (Erişim Tarihi: 01.04.2017).

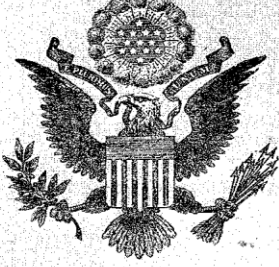
<https://grandeguerre.icrc.org/en/File/Search/#///0/0/0/0//>, Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) Resmi İnternet Sitesi, (Erişim Tarihi: 10. 04. 2017).

TRİFUNOVIĆ Bogdan “Prisoners of War and Internees (South East Europe)”, 1914–1918-online. *International Encyclopedia of the First World War*, ed. Ute Daniel, http://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/prisoners_of_war_and_internees_south_east_europe, (Erişim Tarihi: 10.04.2017)

EK - 1

№ _____

Annexo *A* al Despacho n.º *434*
de la Legación en *Constantinople*
para la Sección de *Política*

Nous soussigné, Consul Général des Etats-Unis
d'Amérique à Constantinople, déclarons par les présentes que
M _____

est immatriculé _____ dans le Registre-Matricule de ce Consulat
sont Général comme protégé Américain et prions en conséquence
toutes les Autorités de l'_____ accorder aide et protection dans
la Ville de Constantinople et ses environs.

En foi de quoi nous avons apposé notre signature
et le sceau de ce Consulat Général, ce _____
jour du mois d'_____ 191_____

Le Consul Général
des Etats-Unis d'Amérique

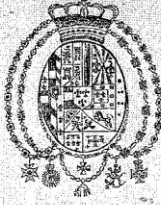
Domicile _____
Profession _____
Signature _____

İstanbul ABD Büyükelçiliği tarafından Romen tebaaya verilen temsil
sertifika örneği

EK - 2

Nº _____

Anexo 2 al Despacho núm. 434
de la Legación en Constantinople
para la Sección de Política

Nous soussignés, Consul Royal d'Espagne à Constantinople, chargé de la protection des sujets Roumains, déclarons par la présente que M _____

est
sont immatriculé _____ dans le Registre de ce Consulat Royal comme protégé _____ Espagnol et prions en conséquence toutes les Autorités de l'_____ accorder aide et protection dans la Ville de Constantinople et ses environs.

En foi de quoi nous avons apposé notre signature
et le sceau de ce Consulat Royal, ce _____
jour du mois d _____ 191 _____

Le Consul Royal d'Espagne

Domicile _____
Profession _____
Signature _____

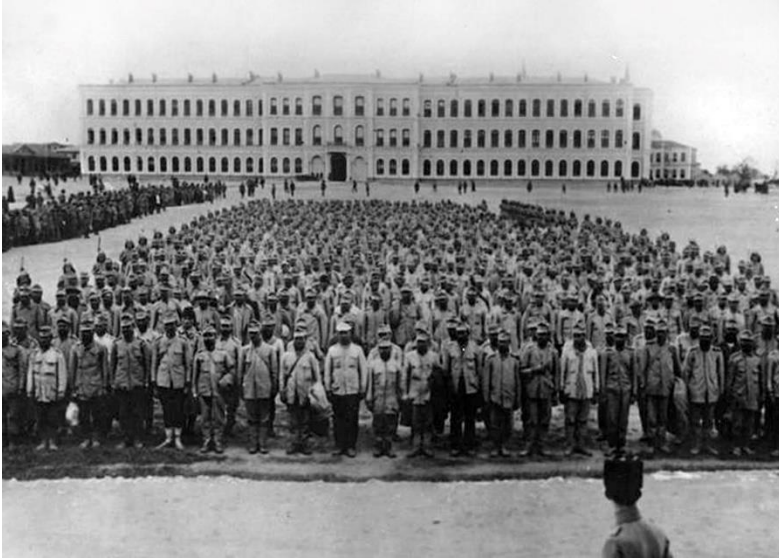
İstanbul İspanya Temsilciliği tarafından Romen tebaaya verilen temsil sertifikası örneği.

EK – 3

Esir Romen askerleri İstanbul sokaklarından geçirilirken,
Tunca Örses Özel Koleksiyonu.

EK – 4

Esir Romen askerleri Harbiye Nezareti önünde teşhir edilirken,
Tunca Örses Özel Koleksiyonu.